

dam specialis, cuius actus est tenentia actualis. Secundum primam significationem non est penitentia Sacramentum, quia non est signum sensibile; sed illis modis potest dici Sacramentum Penitentiam intelligendo constitutionem transivam, non autem intransivam, sicut hic, creatura facta, nisi hic equivoceetur nomen penitentia.

Ad primum argumentum concedo iuxta illas auctoritates Psalm. Aug. & Chosrodi, quod frequenter dimittitur peccatum per aliquem motum attritionis, tanquam per meritum de congruo ante susceptionem Sacramenti Penitentia, sicut in adulto frequenter dimittitur, originale ante susceptionem Baptismi; nec tamen sequitur, quod per Sacramentum non dimittatur, quia si illa alia dimissio, quandoque non addit, illa non deficit; & illa minus requirit, scilicet intentionem suscipiendi Baptismum, sive Sacramentum penitentiae sine obice contra effectum ejus.

Ad secundum dico, quod duplex est confessio, laudis, & fraudis Confessione laudis, nullus digne confiteatur, nisi prius susciatur; quia secundum Hieronymum in illa epistola, Cogitis me, Non est speciosa laus in ore peccatoris: Sed confessio si iudis accepta est Deo, in ore peccatoris, hoc est, ejus qui adhuc est peccator, eo modo quo expostum est in prima quest. istius dist. peccatum manere post actum, dum tamen non sit peccator in voto, seu actu interiore, vel exteriori. Concedo ergo, quod ante perceptionem dignam Penitentia oportet suscitari, vel simpliciter, & tunc per penitentia Sacramentum non deletur peccatum: sed gratis, quae insuit augetur; vel suscitari secundum quid, scilicet ut habeat aliqualem dispensationem de peccatis, & propositum cavendi de caetero, & velit suscipere Sacramentum Penitentia, in quo attritio fit contritio, (a) & tunc susciatur simpliciter per Sacramentum. Et quidem est necessarium, ut dicitur distinct. 17. sicut etiam dictum est supra; quod iustificatio per baptismum flammis, necessitatis est Baptismus fluminis.

Cum obicitur de Lazaro, qui prius fuit susciatus, quam solutus a vinculis. Respondeo, reus obligatur debito poenae aeternae, quo vinculo soluto obligandus est ad poenam temporalem, prius autem susciatur, quam obligatio prima mutetur in secundam: vel, quod verius est, prius susciatur, quam solvatur a secunda obligatione; & hoc modo ad Sacerdotes pertinetolvere, non simpliciter, sed pro parte poenae, quam possunt relaxare virtute clavium, de qua inferius dicitur, & si Lazarus vivificatus a Christo, id est peccator a morte culpa per gratiam resuscitatus, & solutus a carcere sepulchri, id est, peccator solutus a debito poenae inferni, relinquitur discipulis solvendis ab infirmit, (b) id est a poenis temporalibus, in qua commutatur poena aeterna, quas poenas temporales potest Sacerdos relaxare, vel intendere clave non errante. Ad ultimum concedo, quod Sacerdos ita dimittit peccatum in Penitentia, sicut in Baptismo, & ita absol-

vit

vit sicut baptizat: quia utrobique simpliciter verum est, quod ministrat Sacramentum: effectum autem Sacramenti ministerialiter causat, quia aliquod causat, ad quod secundum dispositionem, seu passionem Dei regulariter sequitur effectus Sacramenti. Ad illud Hieronymi respondeo, affirmativa illa vera est, scilicet quod sicut Sacerdos legalis ostendebat leprosum mundatos, sic Sacerdos Evangelicus ostendit peccatores iustificatos: sed negativa, scilicet quod non aliter Sacerdos Evangelicus se habeat ad leprosum spiritualiter, quam Sacerdos legalis ad leprosum corporaliter, scilicet praecise ostendendo mundantiam sine inde, falsa est. Et ratio est, quia non dedit Deus in veteri lege aliquam ceteronam, vel purificationem, cui ministrata a ministro idoneo assistit regulariter ad mundandum leprosum corporalem: dedit autem in lege nova aliquod Sacramentum, cui ex pacto regulariter assistit ad mundandum spiritualiter, nisi impediat obex contrariae voluntatis.

DISTIN. XV.

Circa hanc Decimam quintam Distinctionem quaeritur,

QUESTIO I.

Virum cuiuslibet peccato actuali mortali correspondeat propria satisfactio.

Videtur quod non, quia tunc posset satisfieri de uno, non satisfaciendo de alio. Illa enim propria una posset solvi sine propria alteri: sed consequens est falsum, quia satisfaciens de uno reconciliaretur ad amicum proximum, & non satisfaciens de alio remaneret inimicus: simul ergo amicus et inimicus, scilicet, quod est impossibile. Item, tunc posset satisfactio fieri de uno, remanente alio peccato, quia illud quod est proprium illi posset solvi, sicut remaneret voluntas alicuius peccati. Item, si cuiuslibet propria; ergo tunc deberet oratio tantum, alteri jejuniis, alteri elemosyna. Consequens est falsum, quia tunc non posset per quocunque peccato indifferenter imponi quodlibet istorum, & tunc in aliquo casu nulla posset imponi satisfactio pro peccato, quia possibile est pauperem peccare illo peccato, cui correspondeat elemosyna, & non posset facere eam: confimiliter tunc nunquam imponerentur omnia talia simul pro uno peccato. Item, secundum Magistrum distinct. 20. & sicutur ab Aug. quandoque tantum est contritio, quod totam poenam delet; ergo contritio potest esse communis satisfactio sufficientem pro quocunque: requiritur etiam pro quocunque, quia sine illa non deletur aliquid peccatum. Contra, satisfactio pro culpa est solutio poenae, quia satisfactio est redditio ejus quod est reddendum secundum usitum: sed secundum iustitiam poena ordinat culpam: sed determinatae culpe correspondet propria poena, sicut deordinatiois ordinativa; ergo &c. Item, Apoc. 18. dicitur de illa Babylone: *Quantum glorificavit se, &*

Et c.

in

in deliciis fuit, tantum date ei tormentum, & luctum. Et, *Juxta mensuram delicti erit, & piagarum modus.*

Respondeo, Satisfactio, Uno modo accipitur generaliter: Alio modo stricte, & proprie. De prima sunt quinque videnda. Primo quæ ratio omninis. Secundo, an sit homini possibilis satisfactio isto modo pro culpa. Tertio, in quibus consistit. Et ex hoc quarto, ad questionem, an cuilibet peccato propria correspondat pena. Quinto, juxta difficultatem tactam in tribus primis argumentis, an una possit ab alia separari. De primo sciendum, quod satisfactio generaliter sumpta hæc est ratio: *Satisfactio est redditio voluntaria æquivalens alias indebiti.* Primum, scilicet redditio, patet, quia non est absolutus datus: nam hoc, quod est satis, dicitur commensurationem ad aliquid præcedens correspondentem. Quod dicitur voluntaria, patet: quia si esset involuntaria non esset satisfactio, sed satisfactio, & hoc modo ille a quo exigitur in inferno pena debita culpe commisit satisfactur, & non satisficit. Quod etiam sit æquivalens, patet: quia hoc importat illa particula *satis*; hoc etiam requirit justitia reddens satisfactionem pro illo, cui correspondet. Quartum, scilicet *alias indebiti*, patet, quia si esset alias debitum, non satisficeret pro illo: nam non esset corresponsio illi secundum justitiam, sed alii: & ista ratio satisfactionis communis est ad contractus, & obligationes quascunque; hoc enim modo recipiens beneficium potest beneficianti beneficare, & hoc modo dilectus diligenter recompenfando dilectionem æqualem, & ita tam in actibus liberalibus voluntatis, quam in actibus quodammodo necessitatibus, scilicet contractibus, ubi est quoddam obligatio, quasi necessitans ad reddendum, potest inveniri ista ratio commensurata, cum culpa faciat delinquentem debitorem ei; in quem peccat, potest sibi ista ratio satisfactionis inveniri, ut scilicet reddat sibi æquivalens, & alias indebitum; quantum sibi abstulit per peccatum.

De secundo dicitur, quod non est possibile homini satisfacere de peccato Deo, quem offendit. Primo, quia per peccatum auferatur honor Deo debitus, nihil autem æquivalens honoris ejus potest a nobis sibi reddi. Secundo, quia peccatum mortale est infinitum malum; tantum enim malum est, quantum ille in quem peccatur; nihil autem a nobis potest sibi reddi, nisi bonum fiatum: ergo non æquivalens: ergo &c. Item, ex alio medio, scilicet *alias indebitio* arguitur sic, quia quicquid possumus Deo impendere obsequii & honoris, totum debitum est ratione creationis, gubernationis, & redemptionis: ergo nihil possumus sibi impendere, quod sit indebitum sibi etiam ab innocente. & per consequens alias debitum quantum pro peccato. Quid ergo? Dicitur quod in virtute passionis Christi potest peccator satisfacere: quia illa passio in quantum acceptatur a Deo tereno, ut virtute ejus acceptetur satisfactio illi, quæ secundum se accepta non potest esse satisfactio. Sed si illa opinio, intelligat de potentia absoluta divina, quod non possit adum aliquem acceptare penitentis, tanquam satisfactionem istam pro peccato, nisi iniquum

tum conjungitur merito passionis Christi, improbatum. Primo, quia possibile fuit Filium Dei non fuisse incarnatum, nec per consequens passum, & cum hoc possibile fuisset Deum produxisse predestinatum ad Beatitudinem, & juste, non tamen excludendo misericordiam; ergo possibile fuisset tunc penitentem sibi satisficere, quia non potest juste peccatorum sine satisfactione beatificari. Confirmatur istud per Aug. 13. Titu. c. 10. *Fuit quidem & alius modus nostre redemptionis possibilis, scilicet quam per incarnationem & passionem: sed nullus nostre miseria sananda convenientior;* ergo lapsus videtur posse sanari alia via; quam per incarnationem, & passionem Christi. Item, passio Christi non delet culpam nostram, nisi ut causa, meritoria, & per consequens, ut causa secunda, quæ non est de essentia rei, immo redeunt ad genus cause efficientis: sed quicquid potest Deus per causam secundam efficientem, potest immediate: ergo sine illa potest juste & ordinate remittere culpam. Si dicatur ad ista duo, quod Deus potest sine Christo mediatore delevisse culpam victoris, & ita perduxisse eam ad Beatitudinem juxta primum argumentum, & ita immediate justificasse juxta secundum argumentum: tamen non per viam satisfactionis, quia non fuisset aliquid æquivalens redditum tunc: nunc autem est totum æquivalens per passionem Christi, eum ita tamen tali quali satisfactione illius.

Contra, satisfactio est redditio æquivalens pro æquivalente; sed quantum malum fuit peccatum avertens a Deo, tantum bonum est conversio ad Deum ex charitate: quantum etiam bonum parum tunc inesse actui meo, tantum bonum, & non plus abstulit peccatum meum; & quantum bonum potest inesse actui meo: sic ergo per illum omnino æquivalens redditur. Si dicas, actus meus non fit æquivalens in bono illi malo in displicentia; nisi actus iste eliciatur ex gratia; sed prima gratia non daretur peccatori, nisi ex passione Christi. Contra hoc, quia de potentia absoluta bene potest dari prima gratia sine merito passionis Christi. Quod probatur quia summa gratia data creature, data est anima Christi, & sine omni merito: nullo enim modo passio ejus, nec exhibita, nec præcisa, erat meritum respectu gratiæ sibi conferendæ: immo plus prævidebatur gratiam habituram, quam ejus passio acceptanda, item, passio Christi fuit bonum finitum, etiam accepta secundum totam rationem meriti in ea: quia non erat bonum incrementum, nec per consequens acceptatur a Deo infinite ex parte objecti, quia non fuit Deus beatus volendo illam passionem, sicut amando suam essentiam: si ergo ininitus in peccato prohiberet satisfactionem possibilem, etiam prohiberet eam, posita passio Christi.

Quantum ad istum ergo articulum, potest dici, quod Deus de potentia absoluta potest delevit peccatori post contritionem, tanquam post dispositionem congruam, & meritum de congruo, gratiam, per quam motus ejus teret contritio, & sic per satisfactionem delevit peccatum: quia per actum illum reddentem Deo æquivalens illi bono; quod abstulit peccatum. Possit etiam ille actus esse alias indebitus,

bitus, quia licet Deus possit velle nos obligare sibi, ut quid quid sumus, & postumus, teneatur Deo: tamen ex maxima misericordia sua condonat nostram fragilitatem, & difficultatem ad bonum, noluit nos regulariter obligare, nisi ad Decalogum: & ita potuisset tunc ordinasse obligare hominem ad Decalogum, scilicet Christo non incarnato. Possit ergo tunc homo aliqua opera supererogationis exercere, quae illas sibi essent indebita, & tunc saluaretur tota ratio satisfactionis.

De potentia tamen ordinata Deus non disposuit alicui peccatori dare primam gratiam, nisi in virtute meriti illius, qui erat sine peccato, scilicet Christi; quia sicut ratum est supra, non disposuit sibi reconciliare inimicum, nisi per obsequium magis gratum, quam offensivum eius erat sibi displicens, & tale obsequium ejus est passio Christi, vel meritum ejus & sicut non disposuit dare gratiam peccatori sine passione: sine qua gratia nulla potest esse satisfactio omnino, quia nec aequivalens modo, nec simpliciter, nec in divina acceptatione; ideo multo magis de potentia ordinata non est possibile satisfieri Deo de peccato, nisi in virtute passionis Christi.

De tertio dico quod satisfactio in isto intellectu magis consistit in actibus penitentibus, vel passionibus voluntariis, quam in aliis actibus bonis, non penitentibus, licet quandoque possit per aliquem actum bonum non penitentem satisfieri, quia bene potest Deus actum magnam charitatis acceptare pro punitione debita uni culpae: licet enim non sit propria punitio, est tamen magis bonum, & magis Deo reddens honorem, quam illa quae esset propria illius punitio. Sed regulariter, sicut culpa ordinatur per penam, & non per aliquod aliud magis bonum, quam sit culpa; ita satisfactio isto modo dicta consistit in actionibus, vel passionibus habentibus rationem penae. Ex hoc est quod dicit August. *de vera & falsa penitentia*, & ponitur distinct. 16. cap. 1. *Sunt digni fructus virtutum, qui non sufficiunt penitentibus: penitentia enim graviores fructus postulat, ut dolore, & gemitibus mortui impetret vitam.* Illi autem actus penales, vel passionis voluntariae in genere, reducuntur ad actum interiore displicentiae, vel passionem tristitiae, & ad actum exteriori consistendi proprium peccatum, quod est valde penale: vel passionem concomitantem: scilicet verecundiam, & ad actum simpliciter exteriori vel passionem, scilicet macerando carnem, & omnis talis maceratio dicitur contineri, vel reduci ad jejunium: vel elevando mentem in Deum & hoc fit per orationem, vel sua temporalia erogando, quod fit per elemosinam.

Ex hoc patet de quarto articulo, scilicet de solutione quaestionis; five enim intelligatur satisfactio propria, id est determinata secundum speciem; five propria, id est determinata secundum numerum non necessario correspondet propria satisfactio cuiuscunque peccato: quia & eadem satisfactio secundum speciem, & eadem secundum numerum potest correspondere huic peccato, & illi. Quod secundum speciem patet, quia contritio potest correspondere huic, & illi; & illa est eadem

dem secundum speciem, maxime si objecta sunt eadem secundum speciem. Quod secundum numerum, patet, quia contritio de pluribus simul in generali potest una correspondere pluribus illis; sed tunc oportet ad hoc quod sit satisfactio totalis non diminuta, quod aliquid ejus sufficiat pro uno peccato, & aliquid pro alio, aliquid incantum, & aliquid, non de partibus integralibus in actu; sed de gradibus intentionis, ita scilicet, quod sit in tanto gradu intentionis, quod in longe minori sufficeret pro uno; & in gradu quem superaddit ultra, sufficeret pro alio.

Possunt etiam plures satisfactiones, (a) vel totales, vel partiales correspondere uni peccato. Totales quidem, quia non est peccatum, quod non possit remitti per solam contritionem, & tunc illa sola est totalis satisfactio. Potest etiam idem remitti per contritionem remissam, & alias penas suppletes imperfectionem contritionis. Contritio autem tamen ex una parte, & ipsamet remissa cum aliis penis ex alia parte, differunt etiam specie, licet sine aequivalentes in acceptatione divina. Breve est ergo, non correspondet cuiuscunque peccato propria satisfactio; quae scilicet nulli alii correspondet, nec aliqua illi correspondet; sed cuilibet correspondet satisfactio pro tunc propria, licet illa possit esse propria. Intelligo pro tunc propria, vel ut in se distincta; vel ut aliquid virtualiter inclusum in satisfactioe.

De quinto articulo dico, quod satisfactio isto modo accipiendo, quae tamen totalis est, & non diminuta, reconciliat satisfactorem ipsi quem offendit: quia vel implacabilis est offensus, quod est contra misericordiam: vel si placabilis, per nihil magis quam per satisfactionem isto modo dictam. Impossibile est autem alicui Deo reconciliari, & tamen remanere in aliquo peccato. Unde Augustinus de vera, & falsa penitentia: *Scio Dominum inimicum omnino criminoso: quomodo ergo qui crimen reservat, de alio recipit veniam sine amore Dei consequeretur veniam, sine quo nemo unquam invenit gratiam? Hostis enim est, dum offendit perseveranter: & quaedam impietas infidelitatis est ab eo, qui iustitia est, dimidium sperare veniam.* Sequitur ergo quod impossibile est satisfacere Deo de uno peccato; remanente aequaliter impenitente de alio peccato mortali. Sed si intelligatur satisfactio huius satisfactionis ab illa, ita quod dum actus reddat homo Deo per contritionem, vel satisfactionem quancunque, de hoc peccato, & sufficientem pro hoc peccato, non actu reddat satisfactionem sufficientem pro alio peccato. Dico quod separari potest satisfactio propria huic a satisfactione propria illi, & hoc quantum ad effectum; licet non quantum ad affectum saltem in habitu. Patet enim quod ad effectum, quia sicut non est necesse intellectum simul considerare hoc peccatum, & illud, ita non est necesse voluntatem simul punire de hoc & illo, & hoc accipiendo *penitere* pro quocunque illorum quatuor significatorum positorum *distinct. praesenti, quash. 1.* Sed tamen dum consi-

Ee 4

derat

detur unum, & paniter de illo, saltem habitualiter satisficit de alio, hoc est, animo promptus est, si cogitaret aliud ad satisfaciendum, de eo.

De secundo principali, scilicet satisfactione strictè sumpta proportionaliter dictis, sequatur sunt videnda. Primo, ratio nominis, sicut prius. Secundum, de possibilitate non habet hic difficultatem. Ideo erit hic secundum, quod fuit tertium prius, scilicet in quibus consistit illa satisfactio. Et ex hoc tertio, solutio questionis, si cui-libet peccato respondet propria satisfactio. Quarto, si una propria satisfactio est separabilis ab alia. De primo dico, quod satisfactio est operatio exterior laboriosa, vel penalis, voluntarie assumpta ad puniendum peccatum commissum a se, & hoc ad placandum divinam offensam, vel est passivo, seu pena voluntarie tolerata in ordine praedicto. Illo modo accipitur satisfactio multo strictius, & particularius, quam satisfactio primo modo; quia illa potest consistere in actu penalis passionis voluntarie interiori, vel exteriori.

Secundum patet, quia ut opus exterius, vel passivo distinguitur contra actum, vel passionem interioriorem mentis, & contra actum oris, vel passionem concomitantem. Non consistit satisfactio, nisi in illis tribus operibus difficultibus, scilicet jejuniis, oratione, & elemosynis: de quibus dictum est tertio articulo praecedenti; vel in passionibus voluntarie contentantibus ista tria opera difficultissima.

Et hoc dico de tertio articulo, quod peccatis in genere distinctis in tria membra, scilicet in peccatum carnis, in peccatum concupiscentiae oculorum, & superbiam vitae. *Joban. 2. & 5.* correspondent de congruo propriae satisfactiones in genere, scilicet peccato carnis jejuniis, vel universaliter quocumque maceratio carnis magis ordinata ad reprimendum tale peccatum carnis; & sub isto comprehendendo vigiliis, peregrinationes, asperitates vestium, nuditatem, vel discalceationem, immo generaliter quocumque laborem fatigantem. Peccato autem superbiae & ceteris spiritualibus magis appropriate correspondet oratio, quae & humiliat spiritum Deo, & roborat contra peccata spiritualia. Peccatis autem circa temporalia, ut avaritiam, vel cupiditatem cunctaque, ut rapinam, furti, vel ablationis iniuste, & anagis appropriate correspondet erogatio elemosynarum. Et ratio istorum est propter majorem correspondentiam penae ad culpam; quia *per quae peccat quis, per haec & paniter*. *Sap. 11.* Sic dictum est de correspondentia ista in generali, & de congruo. Sed de necessario, vel congruo in casibus specialibus non sic: nam aliter potest non competere unum istorum operum penalius, qui tamen peccavit peccato, cui de congruo correspondet talis pena, vel satisfactio; ut pauperi qui furatus est, non competit dare elemosynas, & sic in aliis casibus; & tunc si contritio non sufficit, non debet peccatum omnino manere iusultum. Et possibile est, ergo, & congruum proinde, imponere pro satisfactioe propria huic peccato aliquid, quod tamen non est sibi proprium secundum universalem correspondentiam de congruo. Et hic requiritur discretio Sacerdotis, ut non imponat ali-

cui

cui penam nimis sibi disconvenientem, sed aliquam quae magis sibi convenit, & animo tunc melius adimplebit: ut opore pauper, nec elemosynas potest dare; nec orare, sed oportet cum continue laborare pro victu suo necessario: pro victu necessitatio continue acquirendore ad laborem necessarium pro victu jejuniis continuum, quia continua maceratio carnis, tantummodo inducendum est, ut illum laborem subeat in tenuissimo peccatorum, intendens illum ad hunc finem referre, saltem quousque occurrat sibi opportunitas solvendi aliquam aliam satisfactionem, & aliqua alia possint se ita temperate, & dimittente imponi, ut sint sibi possibilis. Consimiliter, dives non velit jejunare, nec aliam macerationem admodum delibet, quod non velit jejunare, & nec aliam macerationem notabilem subire, vel praesumere, quod sibi imponeretur, cito abiecerit, & sic peccare: novo peccato, inducendum est ad orationem, & elemosynas, & illud sibi imponendum est, quod libentius recipit, & quod exoritur perseverantius adimplere. Vel si omnino nullam penitentiam velit recipere a Sacerdote impositam, dicit tamen se habere difficultatem de peccato commisso, & siernum propositum non recidivandum, absolvendus est, & non est respondendus, ne cadat in desperationem; & nuntianda est sibi pena, quae esset pro peccatis faciendis, & quod eam in se, vel in equivalentibus absque impositione studeat adimplere, alioquin solvet ad plenum in Purgatorio.

Hae misericordiae satis consonat illi Propheta *Isa. 42.* de Christo, quam *Matth. 12.* cap. recitat; *Arundinem quas factam non confringet, & limum furnigenis non extinguet.* Arundo quas facta est peccator quas facta tentationibus, & peccatis; limum furnigenis est limum, nimis humidum ex peccatis, tamen aliquid habens de igne charitatis; & hic extinguitur, si per duritiam Sacerdotis ad nimis difficile obligetur; sed non extinguitur, si praedicator sibi, quod oportet eum habere, vel aliam penam solvere, & quod studeat hic tantam penam solvere, quanta peccatis debetur, ne alibi acrior exigatur.

De quarto dicitur, (a) quod est satisfactio exterior pro uno peccato possit separari a satisfactioe pro alio, ut quando orat, tunc non ita elemosynas; tamen non potest satisfactio exterior fieri de uno, ita quod remaneat iste in alio peccato; & probatur, quia placet Deum; & tamen esset iniunctus ejus, & quo ad hoc oportet satisfactiones esse conjunctas saltem in voluntate, ad minus habitualiter, licet non in effectu, nec in voluntate tunc actualiter. Sed ista sententia videtur nimis dura contra peccatores, & occasio majoris oblationis. Si enim iste hodie vere penitens, & humiliter recipiens satisfactionem, esto jejuniis trium dierum, eas recidivans in peccatum mortale, & de illo non penitens secundo die jejunat, quia sibi fuit impositum. Si dicas quod illud jejuniis secundum diei non est aliquid satisfactio exterior, magis occasio est inducendi istum jan-

litem,

sum, ut tertio die non jejunet; & per consequens ad novum peccatum mortale: quia transgrediendo illam panam injustitiam a Sacerdote; & receptam, videtur esse peccatum mortale, cum sit transgressio præcepti Ecclesie, & Vicarii Dei in illo actu. Ex isto potest fortissimi talis ratio. Si post lapsum, & ante penitentiam novam non exequatur quis satisfactionem pristinam sibi impositam, peccat mortaliter novo peccato; ergo si exequatur bene facit, quia actum obedientiam facit; sed non facit actum obedientiam, nisi inquantum illud est sibi impositum, tanquam pars satisfactionis. Dico ergo sine præjudicio, quod qui semel vera penitet, & recipit satisfactionem, vel penitentiam condignam sibi impositam ab Ecclesia, clave non errante; quantumcumque postea recideret, & inquam tenebitur nisi ad illam unicum satisfactionem adimplendam. Et si eam implet in charitate, melius est: quia non tantum solvit penam, sed meretur. Sed si adimpleat eam voluntarie extra charitatem, solvit quidem penam, sed non meretur gratiam. Si autem ipsa ab eo extra charitatem exigitur, solvit penam, licet ipse non solvat. Ex in primo est satisfactio simpliciter, quia reconcilians, & placans. In secundo est quidem satisfactio, quia voluntaria redditio &c. sed nec reconcilians, nec placans. In tertio autem est satisfactio, ultra quam non exigitur pena ulterior. Ex secundo membro sequitur, quod si magnam partem satisfactionis sibi impositæ explevit in peccato mortali, & post iterum penitet de peccato novo, non est sibi iterato penitentia imponenda pro peccato, de quo satisfecit, licet extra charitatem, sed tantum de novis peccatis, quæ fuerunt causa, quare illa satisfactio fuit mortua. Et si arguas, mortua est; ergo non est satisfactio, non sequitur, nisi quod non est satisfactio placans; nec reconcilians in amicitiam.

Et si dicatur: ergo non est satisfactio; non sequitur, quia sufficit Deo; quod quis voluntarie solvat penam debitam ad punitionem peccati commissi, quia etiam quod minus apparet, sufficit satisfactio. Patet in actibus humanis. Si enim alicui offerat in regem correspondere præcise secundum legem abscidit manus, si illi etiam invito abscidit manus, factus patitur, & intantum sufficit regi, quod secundum legem; & justitiam non debet ab eo penam ulteriorem exigere: & tamen non recipit eum in gratiam, vel amicitiam: multo magis ergo potest sufficere pro punitione culpe, si aliquis sibi penam debitam infligeret, licet non esset in gratia, vel amicitia ipsius judicis offensi.

Ex tertio membro potest elici; quod talis, si propter novum peccatum in quod reciderit, damnatur, antequam completer totam penam sibi impositam, puniretur in inferno temporaliter pena correspondente illi, quæ non fuit hic soluta, & illa soluta post tempus aliquod, non puniretur amplius illa pena, sicut & de veniali, quia moriens in peccato veniali, simul cum mortali, non puniretur æternaliter pro veniali, ut dicitur inferius; & eodem modo in proposito. Ex quo enim secundum plenam justitiam punivam semel imposita est

pena

pena temporalis ipsi pro peccato, de quo vere penituit, nunquam ipsi pro illo debetur, nisi pena temporalis, & illa soluta, nulla alia.

Ad argumenta. Ad duo prima patet ex quinto articulo primi membri, & quarto secundi. Ad tertium patet ex tertio articulo secundum membri. Ad quartum patet ex quarto articulo primi membri. Sed si arguas; contritio potest delere quodcumque peccatum; ergo pro nullo correspondet aliqua alia propter satisfactioem, non sequitur: tum quia contritio includit aliquam satisfactionem in voto saltem, ut dicitur *distin.* 17. & licet quandoque contritio fit tam intensa, quod sufficit pro tota pena, vel satisfactio; tamen præceptum de aliqua pena infligenda non est irrationale, quia regulariter contritio non est nisi satisfactio partialis, & præcepta generalia dantur propter remedium generale, & secundum illas condiciones, quæ inveniuntur in hominibus ut in pluribus. Ad primum in oppositum, concedo, quod aliqua pena correspondet æqualiter ipsi culpæ, vel pena distincta in se, vel pars virtualiter: contenta in alia pena: & ita est satisfactio propria ipsi, vel actualis, vel virtualis, & sic propria quod nulla alia nunc correspondet, loquendo de satisfactioem totali, licet alia possit correspondere; ista etiam nunc non correspondet alii culpæ, licet possit alii correspondere. Ad auctoritatem Apostoli dico, quod loquitur de pena damnatorum. Patet ex littera, *Cecidit, & erigidi illa Babilon*, &c. & ibi verum est, quod præcise valde, & proprie commensuratur pena culpæ, sed nec tanta præcise, nec commensuratio est in pena penitentiali, nec requiritur.

QUÆSTIO II.

Utrum qui injuste abstulit, vel detinet rem alienam, teneatur illam restituere, ita quod non possit penitere absque tali restitutione?

Quod non arguitur; Restitutio nihil est penitentia; ergo sine ea penitentia potest esse vera. Antecedens probatur, quia non est contritio, nec confessio, manifestum est; nec satisfactio, quia illa est redditio alicuius alias debiti, quia, si homo non peccasset, & haberet rem alienam, teneatur illam restituere; ergo &c. Item, post hoc probari per partes satisfactioem, sub quarum nulla continetur restitutio. Item, nullus teneatur ad impossibile; quia qui dicit Deum præcepisse impossibile, anathema sit, (a) secundum Hieronymum, sed quandoque impossibile est alienum restituere illi, cuius est, ut quandoque necessitudo cuius fit: quod potest contingere, five quia nescit de illo, a quo habuit, ubi fit, ut de aliquo propinquo cui vice ejus restituit, five in alio casu, ut si inveniat alienum, & nescit cuius fit. Item, nullus teneatur ad restitutionem sibi magis damnosam, quam fit utilis ei, cui

a In epistola de explanatione fidei Catholica ad Damasum.

fit restitutor; sed quandoque, utpote si ille cui est restitutio faciendam degat in remotis, nec potest sibi restitui, nisi majores sumptus ponatur in mittendo sibi, quam sic illud totum, quod restituendum est; ergo in illo casu, non tenetur. Item, 1. *Episcopus* dicitur, quod bonum commune divinius est, & preferendum bono particulari; sed possibile est restitutionem faciendam Petro esse damnosam Paulo restituenti, & in hoc magis damnosam Republice; quia scilicet, Paulus est magis necessarius Republice, quam Petrus; ergo in illo casu non tenetur restituere. Item, quilibet tenetur, magis diligere se, quam proximum, secundum illud *Canticorum*: *Ordnavit in me charitatem*; ergo quando restitutor est sibi ipsi damnosa, ut si est in extrema necessitate, tenetur magis illud sibi retinere, quam ex dilectione alterius alii restituere. Item, restitutor faciendam est in favorem illius, cui fit; ergo non est faciendam quando cederet in damnum ejus, nec etiam quando cederet in damnum Republice; sed gladius redditur iurioso esset in ejus, cui restitutor damnum, quia male uteretur eo, & in damnum Republice: quia lederet pacem civitatis: ergo &c. Et consimiliter potest argui, quandoquocumque restitutor habet vel damnum anticum illi cui fit, vel damnum Republice annexum. Item, adultera concipiens filium ex adulterio, filius putativus matris defraudat verum heredem hereditate; & tamen non tenetur mulier sibi hereditatem restituere; ergo &c. Minor probatur, quia non potest illud sine sui diffamatione, ad quam nullus tenetur, immo ad ejus oppositum, & sequeretur majus malum, scilicet uxoricidium, si maritus sciret crimen. Item, aliquis potest beneficium Ecclesiasticum sibi procurare auferendo per procuratorem suam alteri: sed non tenetur alteri illud restituere: ergo &c. Contra, *Aug. in Epist. ad Macedoniam*, & ponitur in littera: *Quantum rei, propter quam peccatum est, non redditur, si reddi potest, non agitur penitentia, sed singitur, & 149 qu. 6. Si res: Non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum*. Item *Exod. 22. ubi precipitur reddi injuste ablata, & addi penam*.

Hic sunt quatuor videnda. Primo unde rerum dominia sine distincta, ut hoc dicitur meum, & illud tuum: quia illud est fundamentum omnis injustitiae: in contradicendo rem alienam: & per consequens omnis justitiae in restituendo eam. Secundo, quomodo dominia primo distincta jure transferantur. Tertio, ex hoc patet, quia fit injusta rerum occupatio alienarum, seu alterius damnificatio in re temporalis. Quarto, quomodo talis ad restitutionem teneatur. De primo, sit haec prima conclusio: quod lege naturae vel divina, non sunt rerum distincta dominia pro statu innocentiae: immo tunc omnia sunt communia. Probatur per illud decretorum dist. 8. c. primo *Jure naturae sunt omnia communia omnibus*: & ad hoc adducit *Aug. super Jo. c. 2. Quo iure dicitur, Quo iure descendit villas Ecclesiae divinus, an humana? unde quisque possidet quae possidet, nomine humana voluntate? nam iure divino, Deest terra, & plenitudo ejus. Jure ergo humano dicitur, haec domus mea est, haec villa mea est, bic-*
fer-

servus meus est. Item ibidem: *Tolle iura Imperatorum, quis audeat dicere, haec villa mea est?* & post ibidem: *Per jura regia possidentur possessiones & 12. q. 1. Dilectissimi: Communis usus omnium, quae sunt in mundo, omnibus esse debent.* Ratio ad hoc duplex est, prima, quia usus rerum secundum rectam rationem ita debet competere hominibus, sicut congruit ad consuetum, & pacificam conversationem, & necessariam sustentationem: in statu autem innocetiae communis usus sine distinctione dominiorum: quia utrumque istorum plus valet, quam distinctio dominiorum: quia nullus tunc occupat quod iussit alii necessarium, nec oportuit illud ab ipso per violentiam extorqueri: sed quilibet hoc quod primo occurrisset necessarium occupasset ad necessarium usum: sic etiam magis si iussit necessitatem ad sustentationem, quam si alius praecederet usus aliquis per appropriationem illius factam alteri. Secunda conclusio est, quod illud preceptum legis naturae, de habendo omnia communia revocatum est post lapsum: & rationally propter eadem duo. Primo, quia communitas omnium rerum esset contra pacificam conversationem, cum malus & cupidus occuparet ultra ea, quae essent illi necessaria. Et hoc etiam inferendo violentiam alii, qui vellet secum esse omnibus ad necessitatem sui, sicut legitur de Nembroth, quod erat *robustus venerator coram Domino*, id est hominum oppressor; Item, esset contra necessariam sustentationem propter illud, quia fortiores bellatores privarent alios necessarios. Et ideo politica Arist. 2. *Politicozum* quod non sint omnia communia, pulchro melior est, quam politica Socratis, quem reprehendit de omnibus communibus secundum illum statum, quem Philo sophus invenit in hominibus. Tertia conclusio, quod revocatur illo precepto legis naturae, de habendo omnia communia, & per consequens concessa libertate appropriandi, & distinguendi communia, non febat actualis distinctio per legem naturae, nec per divinam. Per divinam non, ut probatur per illud *Aug. superius adductum: Quo iure &c. Per legem naturae non, ut videtur probabile, quia non apparet, quod illa determinet ad opposita ipsa autem determinavit in natura humana hoc, quod omnia essent communia. Nisi dicitur, quod illa propositio Institutionum de rerum divisione. 6. Forze beata: Quod nullus est, occupanti conceditur, sit de lege naturae. Et haec, quasi statim post naturalium apprehensionem de hoc, quod sit res esse dividenda, occurrat illa tanquam probabilis & manifesta tamen rationabilis, et dicitur quod ipsa non sit de lege naturae, sed positiva. Ex hoc sequitur, quod aliqua lege positiva febat prima distinctio dominiorum: ergo ut videatur, an illa distinctio fit iusta, oportet videre quomodo lex positiva talis sit lex iusta. Sit ergo conclusio quarta, quod lex positiva iuste requirit in legislatore prudentiam, & auctoritatem, Prudentiam, ut secundum rectam rationem practicam distet quod faciendum pro communitate. Auctoritatem, quia dicitur, lex a ligando, sed non quaeunque sententia prudentis ligat communitatem.*

hæc alicum, si nulli præsideat, Quomodo autem prudentia poterit haberi ad cogitandum leges iustas, satis patet. Quomodo autem auctoritas iusta habetur, quæ cum hoc requiritur ad legem iustam: sequitur quanta conclusio, quod est duplex principatus, vel auctoritas, scilicet: paterna, & politica. Et politica duplex, scilicet in una persona, Vel in communitate. Prima, scilicet paterna, iuxta est ex lege naturæ, qua omnes filii tenentur parentibus obedire, nec ista per legem aliquam Mosaicam, vel Evangelicam est revocata, sed magis confirmata. Auctoritas vero politica, quæ est super extraneos, sive in una persona resideat, sive in communitate, potest esse iusta ex communi consensu, & electione ipsius communitatis. Et prima auctoritas respicit descensum naturalem, quamquam non cohabitantes civitates. Secunda respicit cohabitantes quantumcumque nulla consanguinitate, vel propinquitate conjunctos, utpote si ad civitatem aliquam edificandam, vel habitandam occurreret extranei aliqui violentes se non posse bene regi sine aliqua auctoritate, poterant concorditer consentire, ut vel uni persone, vel communitati committerent illam communitatem: & uni, vel pro se tantum, & successores eligeretur sicut ipse: vel pro se, & tota sua posteritate. Et ista auctoritas politica, ut patet, iusta est, quia iuste potest quis submitti uni personæ, vel communitati in his, que non sunt contra legem Dei: in quibus insitius potest dirigi per illum, cui se submittit, quam per seipsum: ergo habemus complete quomodo poterat condici lex politiva iusta, quia ab habente prudentiam in se, vel in Consiliariis suis, & cum hoc habente auctoritatem in se, vel in Consiliariis suis, & posteris; vel ipsi de communi concordia inter se dividerent, sicut legitur *Genesis* 13. de Abraham & Loth, quia Abraham dedit electionem ipsi Loth, quam partem velle eligeret, & ipse reliquam acciperet: vel lex aliqua promulgata est a patre, vel ab aliquo electo ab eis in Principem: vel a communitate, cui ipsamet communitas commisit istam auctoritatem, qua, inquam, lex fuit, vel potuit esse, quod res tunc non occupata esset primo occupantis, & tunc postea dividerent se super tunc orbis terrarum, & unus occupavit unam plagam, & alius aliam.

De secundo articulo dico, quod translatio rerum potest esse, vel quantum ad dominium, ut si res a domino unus transferat ad dominium alterius. Vel quantum ad usum, sive jus utendi, maneat tamen dominio apud eundem: & iusticia, vel iniusticia in translatione usus diffomes habet regulas iuste translationi dominii. Hæc ergo translatio dominii potest fieri, Vel auctoritate publica, vel principis, vel auctoritate legis. Vel auctoritate privata ipsius domini immediate possidentis. De prima translatione fit hæc conclusio prima

ina in isto articulo. Translatio dominii auctoritate legis iuste iusta est. Probat, quia si lex iusta potest iuste determinare prædicta dominia, & non minor est auctoritas legis, vel Principis, quod habet hic pro eodem causam, & eundem finem potest iuste transferri dominium, postquam fuerit alicui appropriatum. Ex hoc dico, quod prescriptio in immobilibus, & ususque in mobilibus, est iusta translatio. Probat primo, auctoritate *Extra de prescriptionibus. Vigilanti. Glof. super illud: Aliena*. Probat etiam per rationem dupliciter. Primo sic: iuste potest illud statui a legislatore, quod est necessarium ad pacificam conversationem subditorum: sed dominium rei neglectum, sicut negligitur in prescriptione, & usucapione, transierit in occupantem est necessarium ad pacificam conversationem civium, quia si non transieretur dominium in illum occupantem, esset lites immortales apud primum post quantumcumque tempus, essent lites immortales: nam post quantumcumque tempus, ille qui negligit, vel heres ejus repeteret illam rem neglectam ab alio, vel aliis quantumcumque tempore occupatam, & essent tales lites, quod impossibile esset ear decidere, quis nec prohibitionem sufficientem habere, & ex talibus lites perpetuis essent contentiones, & fortitan odia inter litigantes, & sic tota pax Republicæ perturbata. Secunda ratio est, quia legislator potest iuste per legem punire transgredientem, cuius transgressio vergit in detrimentum Republicæ, & hoc applicando eam sicut: ergo pari ratione potest eum punire penam tali, applicando illud, in quo punitur alicui, qui in hoc est minister legis: sed negligens rem suam tanto tempore transgreditur, ita quod ejus transgressio est in detrimentum Republicæ, quia impedimentum patris; ergo iuste potest lex, sicut rem illam negligenti applicare sicut, ita ad majorem partem transierit illam in illum, qui tanto tempore occupavit, tanquam in ministerium legis. Et ex hoc patet, quomodo debet intelligi illa prescriptio juris; Et de jure, contra quam non admittitur probatio, quod scilicet sic negligens rem suam habuit eam pro derelicta. Est enim hoc non fit verum in re, tamen legislator puniit istam, ac si habuisset eam pro derelicta; quia in alio assimilatur habenti pro derelicta, & illud in quo assimilatur derelinquenti iuste requirit similem penam. Hæc etiam apparet probabile per hoc, quod si quilibet posset suam dominium transferre in alium, tunc communitas posset cuiuslibet de communitate transferre consensum in quemlibet (quia in facta communitatis suppono includi consensum cuiuslibet) ergo illa communitas habens istum consensum, quasi iam oblatum, in hoc quod quilibet consensit in leges iustas condendas a communitate, vel Principe, potest per legem iustam cuiuslibet dominium transferre in quemlibet. Secundo potest fieri translatio per actum persone private immediate habentis dominium rei. Hoc autem potest esse, vel per actum more liberaliter, vel per actum *secundum quia liberalem*. Primus est, quando transiens nullam expectat restitutionem. Secun-

cundus est, quando pro eo quod transferre expectat aliquid sibi reddi. De primo fit hæc conclusio, quæ est secunda hujus articuli. Dominus aliquis rei non prohibitus a lege, sui superioris, & cuius voluntate dependit in dando, vel transferendo, vel donando, potest donare rem suam alii volenti recipere. Hoc probatur, quia ex quo per actum voluntatis iuxta iuratum dominus; pro voluntate potest cessare esse dominus, & alius vel recipere; ergo potest incipere esse dominus, & non prohibet aliqua causa superioris iuratum delinere, & solum incipere esse dominum; & ergo per donationem istam fit vere & iuste translatio domini. Ex hoc patet quod requiritur ad iustam donationem, quia liberalis translatio ex parte donantis, & voluntas recipiendi ex parte illius, cui fit donatio; & libertas ex parte amborum, hujus donandi, & illius recipiendi; hoc est; quod nulla lege superioris prohibeatur iste, vel ille, nec per actum alterius a quo dependant in ista translatione. Et propter defectum secundi non potest quis donare pecuniam fratri minori, quia ille non vult esse dominus. Propter defectum tertii non potest Monachus dare sine licentia Abbatis. Nec filius familiaris sine voluntate patris. Nec etiam clericus in aliquo casu sine voluntate, vel saltem contra voluntatem Papæ, ut habetur *Extra de Cenſ. Romana*. Ad cuius capituli observationem penam posuit Greg. X. cuius capitulum est hodie in *6. lib. Decr. cap. Exigit*. Quod scilicet visitantes a visitatis nulla recipient munuscula, & si recipient, teneantur duplum restituere, vel non absolvantur a maledictione, quam ipso facto incurrunt; ut dicit Innocentius quartus in *hovi. constitutionibus*. Hinc autem correspondet in translatione usus liberalis accommodatio, & habet similes leges ad hoc quod fit iusta, quia requiritur in accommodata libera voluntatem, & in recipiente, quod velit recipere rem accommodatam ad usum, & quod non sit aliqua voluntas legis, vel Principis obstitens illi accommodatio. Alia translatio, vel accommodatio non est mere liberalis, sed ubi transferens expectat aliquid æquivalens ei quod transfert, dicitur proprie contractus, quia ibi simul transhauritur voluntas partium: trahitur enim iste ad transferendum in aliam commodum, quod expectat transferendum in se.

Huiusmodi contractus in quibus dominia transferuntur. Quidam sunt rei utilis pro re utili immediate, sicut vini pro bado, & huiusmodi, & dicitur rerum permutatio; *de, ut dei, vel de, si dei*. Quidam rei utilis pro non utilis, vel e converso: quia enim difficile erat res utiles immediate commutare, ideo inventum est medium, per quod talis commutatio facilliter fieret; quod vocatur numisma, & dicitur commutatio numismatis pro re usuali emptio: e converso vero venditio. Quidam tertio, numismatis pro numismate, & dicitur mutui datio, & mutui acceptio.

Sunt ergo tres contractus, in quibus transferuntur dominia, quibus correspondent alii contractus, in quibus transferuntur usus, vel in us utendi, retento dominio. Nam rerum permutatio correspondet mutui, vel permutata accommodatio. Emptioni correspondet con-

ductio,

ductio, & venditioni locatio. Mutuationi non correspondet aliquid proprie in translatione usus rei. De prima translatione, scilicet rerum permutacione, fit hæc conclusio, quæ est tertia hujus articuli, quod domini rerum iustis casibus permuratur, si sine fraude servent æqualitatem valoris in communitatis secundum rectam rationem. Intelligendo hic conditiones prius expressas ad donationem iustam requisitas; explicatur etiam alia quæ sunt proprie ad iustam permutacionem. Quod primo additur *sine fraude*, excludit iraudem in substantia, quantitate, & qualitate. In substantia, ut non commutetur aurichalcum pro auro, nec aqua pro vino. In quantitate, ut sit æquitas mensuratur per pondus, sive per aliam mensuram, scilicet virgam, vel huiusmodi, quantum ad longitudinem, vel mensuram aliam corporalem, ut scilicet modium, sextarium, & universalius sive in liquidis, sive in aridis iustum pondus, & universalius iusta mensura servetur. Consimiliter de qualitate, quod non commutaretur vinum corruptum, quod accipitur ab alio commutante, tanquam vinum purum; & hæc omnia probatur *Extra de iururii, & danno dato. c. Si culpam. Qui occasione damni sui, damnum videtur dedisse*. Sed de fraudandis illum in substantia, qui putat permurando accipere aliam substantiam, & qualitatem, vel in quantitate, qui putat accipere aliam quantum, dat occasionem damnis quia ille non permuratur, nisi crederet aliam substantiam, vel quantitatem, & qualitatem recipere; ergo videtur, non tantum fallacia de libro Eleutherio, sed præsumptione latris, & secundum veritatem dampnum dedisse. Sequitur in illa regula, quod æquitas valoris est servanda, hoc probatur per Aug. 11. Trinit. cap. 3. *Vili vili emere, & caro velle vendere, reuera vilius est*. Et hoc intelligendo de re vili, & cara quantum ad usum, quia frequenter res, quæ in se non nobilior in esse naturali, minus est utilis utili hominum, & per hoc minus pretiosa, sicut secundum Aug. de Civ. lib. 11. cap. 19. *Melior est in dono panis, quam vinum*; cum tamen omne vivum nobilitate sit simpliciter non vivo in esse nature. Et propter hoc additur *secundum rectam rationem*, attendendum scilicet naturam rei in comparatione ad usum humanum, propter quem fit commutatio ista. Ista autem æqualitas secundum rectam rationem non consistit in indivisibili, sicut dicit quidam Doctores, motus est hoc, quia iustitia habet tantum medium rei, sed ceteræ virtutes medium rationis. Hoc enim taliter est ut declaratur *lib. 3. d. 34. q. 1. immo in isto medio quod iustitia commutativa respicit* est magna latitudo, & intra illam latitudinem non attingendo indivisibilem punctum æquivalentis rei, & rebiqua quo ad hoc quasi impossibile esset commutante attingere; & in quocunque gradu extra eam fiat, iuste fit. Quæ autem sit ista latitudo, & ad quantum se extendat, quantumque ex lege positiva, quantumque ex consuetudine immutetur, lex enim recedens contractum, ubi contractus dicitur ultra medietatem iusti pretii; tamen infra illud, si ex alio appareat iniustitia, debet restituito fieri correspondens. Quare quæ autem relinquatur ipsi commutancibus, ut pensata mutua ne-

cessi-

cessitate reputant sibi mutuo dare æquivalentes hinc inde, & accipere; durum est enim inter homines esse contractus, in quibus contrahentes non intendant aliquid de illa indivisibili iustitia remittere sibi mutuo, ut pro tanto omnem contractum concomitetur aliqua donatio; & si licet est modus commutantium, quasi fundatus super illud legis naturæ, *Hoc facias alii, quod tibi vis fieri*, satis probabile est, quod quando sunt mutuo contenti, mutuo volente sibi remittere, si secundum aliquid delinunt ab illa iustitia requisiti. Consimilis conclusio omnino est de iusta venditione & emptione, quia ibi ita oportet ex una parte considerare numisma, sicut hic rem permutatam. Ad id quod in istis utriusque contractibus, licet permutantem, vel vendentem pensare damnum suum, non autem commodum ipsius emittentis, sive cum quo permutat, hoc dico in casu vendendo, vel permutando. Et intelligo sic, Si quis mutuum indiget re sua, & per magnam instantiam inducatur ab alio, in vendat, vel permutet per re alia, cum possit se preservare indemni, & ex venditione vel permutacione illa multum damni ferat, potest carius vendere, quam si alius sine tali damnificatione venderet, vel permutaret. Sed si emens magnum commodum consequatur ex illa re sibi vendita, vel permutata, non potest carius vendi vel permutari: nam propter majus commodum ejus, quod consequitur, nec res mea est in se pretiosior, nec mihi melior. Et ideo non debet mihi majus pretium apportare. Secus etiam est quando damnificor, quia tunc mihi est pretiosior, licet non in se. Cum illis contractibus (ut dictum est) conveniunt mutus accomodatō, conductio, & locatio. Et consimiliter quantum ad potius iam conditiones est servanda iustitia, considerando ibi ad usum, sicut hic ad dominium. De ultimo contractu, scilicet de mutui datione sit hæc conclusio quarta istius articuli. Ad iule contahendum mutuum oportet servare æqualitatem simpliciter in numero, & pondere, exceptis quibusdam casibus, de quibus dicetur in fine. Ratio hujus a quodam assignatur talis, quia usus pecunie est ejus consumptio; & ergo concedens eam mutuo, per consequens consumit eam. Contra hoc obijcit per illud *Extra de significacionibus verborum. Exit qui seminat*, & est hodie in *6. lib.* quod quarundam return usus perpetuo separatur a dominio. Potest ergo talis ratio assignari, quia in mutui datione transtertur dominium, hoc enim sonat vocabulum, *mutuo de tibi meum*; ergo qui concedit mutuo, non manet dominus pecunie mutuatæ; & pro consequens si pro illa pecunia recipiat aliquid ultra sortem, & pro non suo recipit, sive vendit non suam. Alia ratio est, esto quod pecunia maneat sua, tamen illa pecunia non habet ex natura sua aliquem fructum, sicut habent aliqua alia ex se germinantia, sed tantum provenit aliquis fructus ex indu ista alterius, scilicet utentis; indarius autem hujus non est ejus, cui concedit pecuniam; ergo ille volens recipere fructum de pecunia veluti habere fructum de industria aliena, quam tamen non dedit ille alius tibi, ex hac, quod accepit mutuum ab alio. Et hæc est ratio, quare per oppositum fructus lignorum germinantium commutatur

tatur in sortem. Excipiuntur in ista mutatione duo casus in genere. Quandoque enim licet accipere ultra capitale ex pacto. Quandoque autem non ex pacto. Primum tripliciter. Vel ratione pænæ conventionalis, dum tamen non fiat in fraudem iuramentum: verbi gratia, Ego indigeo pecunia mea ad mercandum, concedo tamen tibi ad certum diem, adiciens pænā conditionalem, quod nisi tali die solvas, quia multum damnificabor, solves postea tantum ultra hæc. Hæc pænā adjecta licita est, quia licet me servare indemnem, sic promovendo illum cum quo contracto. Signum autem quando non est in fraudem utrarum manifestum est illud, quando mercator magis vellet pecuniam sibi solvi die præfixo, quam in castro cum pænā adjecta sibi. Ex per oppositum est in fraudem, quando vult diem transiri potius, quam pecuniam ipso die solvi. Secundum est ratione interesse: debitor enim, ex cuius non solatione creditor notabiliter damnificatur, tenetur de iustitia satisficere creditori de interesse. Et licet ille creditor non possit habere contra eum actionem in torto exteriori, utpote, quia non sunt pænæ, vel iuramenta, tamen in foro conscientiarum debitor tenetur ultra sortem ad interesse. Tercia conditio est, quando utrumque; scilicet capitale, & illud superfluum ponitur sub incerto: quod probatur *Extra de usuris, cap. naufragantibus, d. ratione*: arguendo per locum a simili, quia sicut hic incertum; do excusat, ita ibi. Sine pacto etiam licet. Solut enim animus sine omni pacto verbalis, vel alio signo æquivalenti ostendente debitoris, quod mutans non mutaret sine spe levi, non facit illum recipientem ultra sortem sine pacto; habere alienam, & ideo nec tenari ad restitutionem. Intelligendum etiam quod pecunia habet aliquem usum utilem ex propria natura, utpote ad videndum, ornamdum, vel ostendendum possibilitatem, tanquam divitem; & ad illum finem potest locari, sicut equus vel aliud locale, & pro isto usu retento domino pecuniam recipi; & tunc ex toto est contractus locationis, vel conductiois, non autem mutatio, seu mutui datio; & debet idem pondus restitui, nisi forte sufficiat locari æquale in pondere & valore. Hæc regulæ præfixæ ostendunt quid iustum, & quid iniustum in commutationibus statim factis, & illud quod utriusque commutans statim dat, vel recipit illud, pro quo commutat. Sed quando commutans non statim recipit illud, pro quo commutat, sed differit iustitiam hujusmodi recipere, queritur quid iuris? Respondeo, præter regulas prædictas pertinentes ad iustum, vel iniustum in singulis contractibus, pro presenti addo hic istas duas. (a) Prima est, quod commutans non commutat vel vendat tempus, quia tempus non est sum. (b) Secunda, quod non ponat se in tuto de lucrando, & illum cum quo commutat de damno; intelligi in tuto semper, vel ut in pluribus. Ex istis regulis patent multi casus in speciali: verbi gratia, dicitur festum Nativitatis Domini, & festum sancti Joannis Baptistæ: B. iste commutans tradit alii rem suam in A: aut ergo tunc eam erat vendi-

tarum, aut non, sed in B. Si sic, vel determinat nunc pretium secundum quod currit tempus pro A, & tunc facit misericordiam, quia supplet indigentiam proximi, antequam teneatur illam supplere; quando scilicet expectat solutionem hujus usque in B. Aut determinat pretium majus, quam sit justum pro A, & tunc est usurarius; quia vendit tempus contra primam regulam, quod probatur *Extra de usuris. Consultari*. Si autem non eilet modo venditurus, sed alias, quando videretur, quod secundum cursum temporis plus posset lucrari: Aut ergo nunc ponit certum pretium, aut non, sed dimittit certificationem pretii pendente ex aliquo futuro. Si primo modo, scilicet si ponit pretium secundum quod res nunc valet, non est dubium, quin faciat misericordiam magnam. Si vero majus, quam nunc valet, tamen non ita immoderatum pretium, quin tempore solutionis verifimiliter quandoque plus, quandoque minus valeat res vendita, ratione dubii excusatur, quia contra nullam regulam supradictam facit, quod probatur per illud capitulum *Naviganti. §. razione*. Et si obijciatur contra hoc per illud ibidem, *In ius*. Respondeo, ibi continetur monito utiles, non praeceptum necessarium. Si autem determinationem pretii ex valore futuro illius rei pendere relinquit; aut ergo pro tempore determinat illius solutionis; vel alio, in quo non conuenit regulariter res plus valere, quam quando dat rem suam, & tunc misericordiam facit: utpote concedo tibi istud pro tanto pretio, pro quo tempore valebit in B, vel aliquo tempore citra B: cum tamen illa re consueto committer carior esse in B, quam in aliquo tempore precedente. Si autem velit pretium determinari pro tempore indeterminato; hoc modo; ut ponat se in tuo lucrari, ut in pluribus, & alium in damno, utpote volo, quod tantum solvas mihi: pro isto, quantum valebit, in quoquoque tempore usque ad B, quando carius vendetur: usura est, quia ponit se, vel partem suam quo ad lucrum, ut in pluribus in tuo, & illam cum quo contrahit, ad damnum, & tunc habet pro se illud quod auerit, ut in pluribus, & contra se illud quod venit ut in paucioribus. Est etiam ibi alia iniustitia, quia aliquo die determinat oportere eum exponere rem suam venditioni, & non in tempore particulari vago: & in illo contingeret quod minus eam venderetur, quam in die carissimo inter A, & B: & per consequens in tali pacto facit se certum de lucro, ultra quam humana industria peruenire possit. Haec ergo regulae dictae sunt de justo & iniusto in venditione & commutatione quacunque pro nunc, vel futuro, & hic loquendo de commutatione economica, quae est quando commutans intendit rem accipere, pro qua commutat, ut non mereatur ea, sed ut ea utatur.

Sequitur de commutatione negotiatiua, ubi commutans intendit mercari de re, quam acquirat, quia emittit non ut utatur, sed ut vendat, & hoc carius: & haec negotiatiua dicitur pecuniaria, vel lucrativa. De hac ultra regulas praedictas, quod justum, & quid iniustum, addo duo.

Primum est, quod talis commutatio sit utilis Reipublicae. Secundum

dum est, quod talis iuxta diligentiam suam, & prudentiam, & sollicitudinem, & pericula accipiat in commutatione pretium correspondens.

Prima conditio exponitur, quia Reipublicae est utile habere conservatores rerum venalium, ut prompte possint inventiri ab indigentibus volentibus illas emere. In ulteriori etiam gradui utile est Reipublicae habere afferentes res necessarias, quibus illa patria non abundat, & tamen utilis earum ibi est utilis, & necessarius.

Ex hoc sequitur quod mercator, qui afferit rem de patria, ubi abundat, ad patriam ubi deficit, vel qui illam emptam conservat, ut prompte inventiatur venalis volenti eam emere, habet actum utilem Reipublicae. Hoc quo ad expansionem primae conditionis.

Sequitur secunda, quia innumerumque in opere honesto Reipublicae servientem, oportet de suo labore vivere. Honesto dixi, propter mercetrices, & histriones inhoneste viventes: sed afferens iste, vel conservans, honeste, & universaliter servit Reipublicae: ergo oportet eum de suo labore vivere. Nec hoc solum, sed unusquisque possit industrias suam, & sollicitudinem iuste vendere. Industria illius transierit res de patria ad patriam requirit magna, ut consideret quibus que patria abundat, & indiget; ergo potest iuste, ultra sustentationem necessariam pro se & familia sua ad istam necessitatem deputata recipere pretium correspondens industriae suae. Et ultra hoc tertio aliquid correspondens periculis suis. Ex quo enim in periculo suo transiit, si est translator, si est cupidus, si est cultus; propter huiusmodi periculum potest secure aliquid accipere correspondens, & maxime, si quandoque sine culpa sua in tali servitio communitatis damnificatus est; utpote mercator transierens quandoque amittit quaevis onussum maximis bonis: & alius quandoque ex incendio casuali amittit pretiosissima quae custodit pro Republica. Haec omnia constantur, quia quantum debet alicui ministro Reipublicae legislator iustus, & bonus retribuere, tantum potest ipse si non adit legislator de Republica, non extorquendo, recipere: sed si esset bonus legislator in patria indigente, deberet locare pro periculo magno huiusmodi mercatores, qui res necessarias afferunt, & qui eas alias fervant; & non tantum eis, & familiae sustentationem necessariam invenire, sed etiam industrias, pretium, & pericula omnia locare; ergo etiam hoc possunt ipsi in vendendo. Ex illis duabus conditionibus requisitis in negotiatiua iusta, patet quomodo aliqui sunt vitiosabiliter negotiatores, ut scilicet illi, qui nec transferant, nec conservant, nec eorum industria mellioratur res venalis, nec certificantur aliqui alius simplex de valore rei emenda: sed modo emittit, ut statim sine omnibus istis conditionibus vendat: ille est extorquendus a Republica, & excludendus, & vocatur tales gallice *regairats*, quia prohibent immediatam commutationem voluntarium emere, vel commutare economicam: & per consequens faciunt quodlibet venale, vel usuale carius emitti, quam deberet esse, & vilis vendenti; & sic damnificant utramque partem.

De tertio articulo satis patet ex prædictis: quia *restitutum est iudex sui*, & *obligatus*, primo de Anima, & ideo ex iustitia determinata in præcedenti articulo in translationibus domini, vel usus rerum, apparet iniustitia, quæ accidit in talibus, quod breviter potest exponi discurrendo. Nam in donatione non est iustitia, si donans non mere liberaliter donat, vel si contra voluntatem alicuius, a quo dependet in donando, donat: sicut patet in isto casu, de quo allegatum est ibi, *Extra de Censibus cap. Exigit. lib. 6.*

Non autem mere liberaliter donat si vult decipere, vel quasi necessitate tractus donat; quia ignorantia, & aliquis coactio excludunt voluntarium simpliciter ex *1. Et ibi. Et ex hoc sequitur*, quod decipere de eo, cui donat quantum ad illam rationem propter quam donat, non simpliciter donat. Et ideo si alicui tantum propter quam donat, qui tamen non est propinquus, non simpliciter donat. Consimiliter si alicui, ut egeno, qui non est egenus, & ideo videant illi truciari, scilicet qui divites excellentes recipiunt tamen tanquam egenos elemosinas, ne iniuste omnia hujus recipiant, quia non est in dante voluntarium propter conditionis ignorantiam, quam respicit in donando. Consimiliter si attractus, ut in usuris dandis non est mere donatio liberalis. Consimiliter dicendum est de accommodante licet ibi non sit defectus aequalis propter aequale iustum, quia translatio usus ad tempus non requirit tantam liberalitatem, quantum translatio domini. In permutatione est iniustitia ex eisdem causis, scilicet ex deceptione & involuntario, & prohibitione superioris, cui commutatus subest in commutatio. Et ex hoc potest dici iniusta commutatio, quæ fit in ludis aleatorum, & humilimodi, juxta illud, *ff. de Aleatoribus l. ultima*, & *Extra de vita & honest. cleric. cap. Clerici*, super illud *Officia*, in Glo. tamen ista lex non legit, nisi illos, qui vivendo politico subiunt legi imperiali, qui forte nulli sunt hodie, quia ubi præcipue illa lex locum habere consuevit, municipalia præjudicant imperialibus, ut patet in Italia. Iniustitia in emptione & venditione raris sunt prius, tangendo de iustitia in eis. Et juxta hoc de locatione, & conductione. Per idem patet de mutui datione, & solutione: iniustitia præcipua est usura, cujus vituperatio habetur *Extra de Usur. c. Super eo*. Usura crimen utraque Pagina detestatur. Quod verus, patet per *Ezech. c. 18. Ad usuram non accommodabis &c.* Quod nova *Luc. 6. Date mutuum, nihil inde sperantes*. Et si arguitur contra hoc, quod licet univocum in contractibus se servare indemnem, ut dictum est prius, quod vendens potest carius vendere, attendens damnum suum in vendendo, maxime si inducatur ab illo, cui vendit; ergo eodem modo si inducatur ab alio quis, ut sibi mutuet, licet sibi se servare indemnem: quod non potest, nisi accipiendo aliquod ultra sortem, & hoc ex pacto, a quo est incertum. Similiter dandis usuram, voluntate data, quia nullus cogit eum ad hoc, sed voluntate sua accipit pecuniam, & reddit ultra sortem, & sic potest dominium transferre in alium si autem transferat dominium ergo alius, scilicet usurarius non habet alienum. Ad primum respondet, si non vult damnificari, pecuniam

eumiam sibi necessariam reservec, quia nullus eum necessitat ad faciendam misericordiam proximo; sed si vult misericordiam tacere, necessitat ex lege divina, ut non faciat eam vitiatam. Ad secundum, & si transferat dominium, tamen recipientis tenetur restituere, sicut in mutui datione transierit, & tamen debitor tenetur tandem restituere creditori.

Consimiliter patet de iniustitiis in commutationibus ubi sit dilatio recipiendi. Est enim iniustitia vendendo tempus, vel ponendo se in certo de lucrando, vel simpliciter, vel ut in pluribus.

Consimiliter in negotiis est iniustitia, si officio Republicæ actus ejus, vel inmoderate recipiat a Republica ultra industriam, diligentiam, sollicitudinem, & pericula. Item, præter iniustitias illas partiales in istis contractibus, vel commutationibus est una generalis, quando aliquis usurpat rem alicui domino simpliciter invito; & hoc tam domino proximo, quam remoto, scilicet legislatore, qui non vult, immo prohibet illam rem occupari invito domino, nisi in casibus præscriptionis, & uti possidetis. In istis autem non est translatio domini, scilicet in furto, rapina, & huiusmodi, licet fit violenta occupatio rei, cujus est dominium, & illa iniustitia est manifestior quacumque alia, ubi propter solam defectuosam conditionem est iniustitia in translatione, vel commutatione, ut est in casibus prædictis.

De quarto sunt quinque videnda. Primo, propter quam rationem fit restitutio faciendi. Secundo, quis teneatur restituere. Tertio, quid. Quarto, cui. Quinto, quando. De primo dico, quod sicut auferre alienum est peccatum mortale contra præceptum divinum negativum. *Non furtum facies*, ita & non re alienum. Et ideo sicut necessarium est servare præcepta negativa, ita necessarium est non tenere alienum domino invito: & per consequens, vel acta statim redere, vel saltem velle redere, cum fuerit opportunitas. Unde non est restitutio faciendi necessario, ut pars quaedam satisfactionis, neque generaliter accipiendi satisfationem, neque specialiter; generaliter enim accepta reddi pro peccato æquivalentes ei, in quem peccatur: non sic ita restitutio, quia absque omni redditione pro peccato possit reddi proximo, quod factum est; sicut in mutuis redditur creditori absque omni satisfatione, sicut necessario voluntate, vel facta ante omnem partem Penitentis, sicut necessario voluntate, vel facta a peccato; sed satisfactio, quæ est tertia pars Penitentis non requiritur ante alias duas partes Penitentis, immo sequitur contritionem, & confessionem, ut inuncta a sacerdote. Restitutio autem non injungitur a sacerdote, sed a lege divina, & est simile in aliis peccatis, si quis teneret fornicarium, vel magis adulterum, restituere eam viro suo, non est nisi cessare a peccato, vel a transgressione hujus præcepti, *Non mactaberis*, & illud præcedit omnem partem Penitentis acceptæ. Et ideo sicut tenetur adulterum non est capax Penitentis,

sed irritor, & si talis veniat ad Penitentiam, addit peccatum peccato; ita detingens alienum & voluntate, & factio, dum talis est, non est capax aliquis partis Penitentiae. De secundo ponuntur versus, scilicet quis:

Quilibet in solidum, reddat prius injuriato:

Iustus, consensus, consensus, passio, recursus:

Participans, mutus, non n. oblati, non manifestans.

Quotum fiat sententia in hac maxima. *Quicumque abstulit, vel detinet alienum, tenetur restituere.* Auferre autem potest, ut causa superior, scilicet precipiendo, vel ut proxima immediate auferendo; vel ut causa coadiuvans, ut socius in auferendo; vel ut inducens, si consule, vel favore, vel adalatur tali consilio; favore, vel adulatione, propter quam sit ablatio, & sine qua non ferret. Consimiliter de detinente, qui immediate detinet positive, vel privative, sive interpretative, ut scilicet quia non facit restituere, cum ei sex officio hoc competere, vel auxilium, vel favorem prebendo, ut si taceat requisitus in iudicio, ubi postulat sententiam restituere res domino suo; & tamen dicendo veritatem non imminet ei periculum status, vel personae: unde breviter omnis obligatio ad restitutionem reducitur ad auferre, vel detinere, & hoc, vel ut causa principalis, vel proxima, vel coadiuvans, vel inducens, vel non impediens, quando ejus esset ad bonum Reipublicae & sine periculo personae impediret; & haec omnia, ex quo reducuntur ad consensum efficacem vetum, vel interpretativum, probantur per illud 2. q. 1. *Notum sit*, ubi dicitur, *quod facientem & consentientem per pena constituitur*, & hoc accipitur ex dicto Pauli Rom. 2. *Non solum qui talia agunt, sed qui consentiens faciuntibus.* Illorum omnium quilibet tenetur ad restitutionem in solidum, sed uno restituente omnes alii liberantur a debito in comparatione ad illum damnificatum, tamen alii tenentur pro rata portionis, quae eos contingit, illi qui pro omnibus satis fecit.

De tertio, scilicet *quid*, dico quod non solum tenetur quis ad restituendum rem ablatam, vel usum rei; sed etiam ad *interesse*, & fructum conceptum de re, si res erat fructifera; sed non fructum, qui provenit ex industria ejus, qui utitur illare. Ex quo sequitur, quod lucrum acquisitum ex pecunia fanebri, non tenetur generato reddere; alioquin ille qui reciperet, posset esse iuste usufructus, quia reciperet fructum de sua pecunia proveniente per industriam alterius, est facere usuram, & hoc est forte, quod magis posset homines inducere ad usuram, quia de usuris lucrantes, illud quod lucrantur, non tenentur restituere, immo illud suum est, quia per suam industriam acquisitum erat, alienum autem restituendum est. De quarto, scilicet *cui*, dico quod damnificatio, si tamen sit possibile, possibile inquam, ut si novit eum, & si habeat cum presentem, vel habere potest, ut sibi mittatur sine minori incommodo, quam illud quod mittendum est, esset utile ei, cui mittitur; & intelligo de ipso, vel aliquibus ejus propinquis, si mortuus est, vel si absens est, quia pra-

sumitur lege naturae, quod ille magis velit restitutionem fieri suis propinquis. Et ideo in duobus casibus, nec illi, nec suis: utpote si cui nescitur, vel scito, cui tamen mortuo nesciuntur propinqui. In alio si majores sumptus essent ponendi in mittendo, quam illud valeat illi, cui mittitur. Et in istis, si queras cui? dico quod pauperibus vice illius, quia cum non possit temporaliter reddi, redditur spiritaliter; reddio spiritalis fit maxime reddendo pauperibus pro illo. Si queras per manus cuius debet reddi pauperibus?

Respondedo, non inveni quis necessario determinari fit mediator in distribuendo ista pauperibus. (2) Dicit unus Doctor: quod confessor vel aliquis de cuius fidelitate creditur. Videtur mihi quod per seipsum consilio mediator aliquis boni viri, potest illud distribuere pauperibus, quia tali mediatori posset dare, ut restitueret; & de cuius fidelitate praesumeret, & tamen ille sibi ipsi applicaret, vel alius usus quam deberet: unde ubi lex divina, vel Ecclesiastica non ligat personam, sequenda est ratio naturalis; illa autem dicitur magis, quod personam, quae tenetur, restituat pauperibus per seipsum, quam per aliam, licet non excludendo consilium alterius boni viri, sed includendo. De quinto, scilicet *quando*, dico quod non licet aliquo tempore detinere alienum invito domino, idem nolente, & secundum rogam rationem nolite debent: & per consequens regulariter restitutio est statim facienda, sicut statim cessandum est ab actu cuiuscumque peccati mortalis, non tantum exteriori, sed interiori.

Sed in casibus quandoque licet differre restitutionem exteriorem, posita tamen iam interiori, scilicet voluntate restituendi, cum occurrerent circumstantiae opportuna. Illi autem casus universaliter continentur sub hac maxima: *Licet Actiorem rem alienam, quando ille cuius est, debet velle cum rationaliter desinere*; sed in quibusdam casibus hoc debet velle aliquis etiam rationaliter, scilicet rem suam detineri ab alio de facto, posita iam restituendi voluntate cum circumstantiis opportunitis; ergo.

Debet enim velle quilibet restitutionem sibi non fieri tunc, quando est in praedictum communitatis, vel ipsius recipientis restitutionem, quia debet velle bonum suum, bonum commune, & ita dilationem aliqualem illius restitutionis boni utilis, ut servetur majus bonum. Debet etiam velle non fieri restitutionem tunc, quando esset in distributionem restituente, quia debet magis velle iamam proximi, quam illud modicum incommodum suum statim. Consimiliter debet magis velle, quod vitetur statim incommodum proximi restituente, quam modicum incommodum suum, vel nullum in illa modica dilatione restituente. Ex his sequitur, quod quando esset restitutio damnosa Reipublice vel ei cui fit, vel diffamatoria restituente, vel nimis notabiliter damnosa, non tenetur ad statim restituendum; sed sufficienter, quod statim ex affectu restituat, & actu restituat cessantibus inconvenientibus hinc inde. Et si obijciatur, restituere est actus precepti negati-

gati,

gativi, quia non tenere alienum; ad observationem autem præcepti negativi tenetur quilibet semper; & pro tem er.

Respondeo, tenere alienum iniuste, id est invito domino, est semper prohibitum; & id eo semper; & pro semper oportet non tenere isto modo; sed quando aliquis habet voluntatem restituendi pro tempore opportuno, ex tunc tenet domino volente, & si non actu elicit, tamen actu debito, quia dominus debet velle, quod qui suam habeat, tenet, & quotique possit reddere oportune.

Quod si dicas; dominus hic est invitus, quia non vult, quod per quantumcumque tempus teneat suam. Respondeo, quod domino male & inordinate volente statim rehabet suam, & per consequens inordinate nolente proximum suum illud tenere, non est tenent iniustus; quia etiam depositum, de cuius redditione est lex stricissima, potest teneri licite domino invito voluntate inordinata. Et ad istam particulam, quando, possunt reduci etiam multi alii casus a prædictis. Unus specialis est, qui etiam potest reduci ad particulam, *quis*, scilicet quando ablatus iur occultata, tunc non tenetur ablatore se reddere, nec per consequens per seipsum restituere, sed per aliam personam secretam, & fidelem; & expedit, quod per confessorem, quia sibi est crimen detectum in confessione; & ius ejus fidelitate, quod restituit fidei sine commissum, satis debet credi. Potest ergo hic differi restitutio; quotique voluntas talis personæ & opportunitas habeatur. Alius etiam est casus, quando quis non potest reddere, qui etiam possit reddere ad *quos*; quando enim est impotens, pro tunc non tenetur, tenetur tamen post, cum pervenerit ad perigliorem fortunam; sicut probatur *Extra de solutionibus cap. Ordinaris*. Sicut etiam in Gloss. notatur, quod illa actio non expirat per inopiam debitorem, sed *postur*. Unde est illud, *Inanis est actio quam inopia debitoris excludit*. Sed jus agendi manet, sicut obligatio in debitorem, licet sopita.

Ad argumenta. Ad primum patet prima particula articuli ultimi, propter quam rationem, quis non tenetur ad restitutionem, ut ad satisfactionem proprie dictam, quæ est tertia pars patientiæ; sed tenetur ad eam, ut ad cessationem & peccato, & hoc actu, & effectum cum circumstantiis debitis, vel opportunis. Ad secundum; & tertium; patet ex dictis quarto articulo, qui nesciens tenetur reddere pauperibus. Sed quod adducitur ibi de nescientia domini rei inventæ, dico quod res inventa debet tradi alicui personæ publicæ custodiendæ, & in locis publicis proclamari, ut sic dominus, qui amissus, possit ad eam pertingere. Sed si post talem clamorionem nullus appareat dominus, faciendum est, sicut de restitutione vaga. Ad aliud patet, quod non est major sumptus ponendus in missione, quam valet illud, quod mittitur, sed expectanda est presentia personæ, si quantumque creditur haberi. Si tamen non credatur haberi, nec nuncios interveniat sine nimis sumptibus, tradendum est parentibus, qui si non adfuit, dandum est pauperibus; universaliter enim dando elemosynam pauperibus pro aliquo, datur ei bonum spirituale, & in

hoc sit sibi restitutio possibilis, quando non potest sibi reddi bonum temporale.

Ad aliud, si persona præoccupans rem alienam sit multum necessaria Republicæ, & esset in necessitate facta; & illa alia persona, cui debetur, similiter argumentum habebit aliquam evidentiam; sed de hoc dicitur statim in responsione ad sequens argumentum. Sed si illud iniuste detentum a persona multum necessaria Republicæ non sit sibi necessarium simpliciter, sed tantum ad salvandum statum suum solemnem; & dico quod non licet aliquid statum solemnem tenere de bonis alienis, nec tantum valet Republicæ illius status solemnem, quem tenet per non restitutionem, quantum valet fidelitas ejus, & iustitia communis. Ad aliud, aut detinetur est in extrema necessitate, & ille cuius est res; & si habeat aliquam extra exterrimam necessitatem; & tunc dicendum, quod ista res sit iustus detentus jure poli, quo in extrema necessitate articulo ad providendum sustentationi naturæ, via omnibus in extrema necessitate detentis est concessa, *Extra de verbor. signifi. Exitii qui seminas*; & est hodie in 6. *Decret.* Si autem ambo, detinetur scilicet, & cuius res detinetur, sunt in extrema necessitate, si prius devenit dominus ad illam exterrimam necessitatem, debet reddi domino duplici jure; tum quia prius suam, tum quia iam ex illa necessitate factum est suum: si vero prius devenit detentus, factum est suum, & tunc dominus poli devenit in illa necessitate, non debet reddi; quia cessavit domini iam ejus in re illa, & factum est alterius jure poli. Si autem ambo simul deveniant, dico quod debet reddi domino, quia nunquam cecidit a domino. Et si arguas, quod magis debet quilibet se diligere quam proximum, & per consequens magis vitam suam corporalem, quam vitam proximi; & per consequens illam rem simpliciter necessariam sibi magis retinere, quam dare proximo. Respondeo, inquit debet diligere vitam suam ordinate, ut est diligibilis ad vitam æternam, & ita magis conservationem justam vitæ suæ, quam conservationem justam vitæ proximi; sed non magis conservationem injullam vitæ suæ, quam conservationem justam vitæ proximi. Sic enim magis debet lacto sustinere suspensum, quam occidere suspensum. ut evadat: cuius ratio est, quia dilectio vitæ corporalis iniuste custoditur non est dilectio ordinata, quia non est ad dilectionem vitæ, nec Dei. Illius autem detentus in casu ultimo, custodiendo vitæ de re aliena est iniusta, & cum hoc est etiam homicidium, quia iniuste occidit alium, qui subtrahit sibi necessarium, quod sibi debetur. Sed nunquid si post exterrimam necessitatem deveniat detentor in primo, vel secundo casu ad perigliorem fortunam, tunc ne tenetur restituere? repulsi videtur quod sic, quia illa est de possibilitate solvendi, ut allegatur est supra *de solutionibus. Odoardus*. Contra, res illa facta est illius detentus per hoc quod fuit in extrema necessitate; & per consequens desit esse domini primi; ergo non est sibi reddenda. Possit dici, quod res talis necessaria simpliciter non potest esse, nisi aliquid pertinet ad victum, & tunc consideretur, & iuste, quia iuste consumens sit dominus, tenetur tamen

post devenient ad singulorum fortunam reddere æquivalentes, quia, obligatio ad æquivalentes videtur ortum habuisse per comparationem ad illam occupationem primam rei aliena, que fuit iniusta ante exterram necessitatem. Et illa obligatio per exterram necessitatem non est exterrita, sed lapsa: sed si nunquam ante exterram necessitatem occupasset, tunc iuste simpliciter occupasset rem suam, nec ad aliquam teneatur restitutionem. Ad aliud de gladio patet *ex quo in c. argum. 4. articuli*. Ad illud de adultera dicitur multipliciter. Uno modo quod ipsa debet revelare suum crimen filio spurio, & inducere eum ad dimittendum hereditatem vero heredi; per hoc quod iniuste occupat, cum non sit hæres. Aliter dicitur, & minus valet, quod debet revelare culpam suam marito, ut assignet hereditatem vero heredi, quod licitum est secundum iura Imperialia, ubi testans primo in testamento instituit heredem. Contra primam restitutionem, quia aut filius crederet matri, aut non: si crederet, non est probabile, quod propter hoc dimittere velit hereditatem, quia pauci inveniuntur ita peritiosi, ut propter justitiam servandam in foro Dei dimittant magnas possessiones, quas possant tenere jure exteriori. Nec hoc potest mater præsumere, nisi nulum prius experta fuisset voluntatem filii sui: non autem debet se exponere certo periculo diffamationis apud filium suum propter incertam correctionem filii. Si vero non crederet, tunc essent duo mala, quia & ipsa esset diffamata, & ipse teneat hereditatem, ut prius. Contra secundam restitutionem arguitur, quia & mulier se diffamat, & exponit se periculo mortis, & maritum periculo uxoricidii: quia talis potest esse relecter, (ut sunt multi) quod illum occideret, vel perpetuo haberet odio, & ab actu conjugii expelleret. Ad ista mala diffamationis, mortis, vel silem odii, vel discordiæ, que sunt valde probabilis, & videntur ut in pluribus evenitura, non debet se mulier exponere propter incertum bonum hereditatis restituendæ. Et præter hoc in terris ubi primogenitus est hæres, patet si crederet uxori, non potest a spurio auferre hereditatem, nisi in foro publico probaret eum talem, & tunc oporteret mulierem diffamari, non tantum apud maritum, sed apud totam patriam.

Dico ergo quod mulier debet laborare, quantum potest ad hoc, quod hereditas reddatur vero heredi, quantum in se est. Dico autem quantum in se est, quia non debet se diffamari exponere, sed ex aliis causis honestis, filium spurium quantum potest inducere, ut dimittat hereditatem. Unus modus honestus est ut interest religionem, alius ut sit clericus, & recipiat beneficia Ecclesiastica, & his quasi sufficientibus contentus, hereditatem dimittat alii fratri laico remanenti. Sed si per nullam honestam personam potest mater scelerare vor illi spurio, ut dimittat hereditatem, non videtur quod debeat se prædere illi spurio: quia non est certa, quod talis insuperabilis ab ipsa in aliis honestis, propter hoc sceleretur; immo forte tenacius teneret, concipiens diffamationem sui, quia per illam diffamationem notaretur spurius, & talem notam multum cavent male nati: & tunc debet

dabet mulier laborare aliunde restitutionem fieri vero heredi, quantum potest, & secundum correptionem justitiam: quia non quod quod teneatur ad restituendam æquivalentem tunc hereditati: nam multum distat inter habere, & prope esse: iste autem nunquam habuit hereditatem, licet fuerit prope secundum justitiam, & ideo minus quam æquivalentes hereditatis, sufficit sibi pro restitutione: & illud minus determinatur secundum arbitrium boni viri: videtur tamen ad minus, quod debeat sibi providere de vitæ honesto, & vestitus si fuit hereditas pinguis, ut possit sufficere heredi ad duplum, vel tripulum istius; quod si hoc non possit, faciat quod dicitur in *lib. cap. Obediens*. Ad ultimum dico similiter, quod iste teneat restituere beneficium non totum, quia multum interest alteri habere, & prope esse; sed aliquam portionem correspondentem alicui valori beneficii, & hoc si directe abstulit sibi beneficium intentione damnificationis eum. Si autem indirecte, scilicet procurando sibi ipsi, & cum hoc etiam damnificare alium intendebat, teneatur, ut dixi. Sed si tantummodo propria utilitati intendebat providere, & sic procurare sibi, & ex consequenti alius præter intentionem illius damnificatur: iste ad nihil tenetur illi, quia licet unicuique sibi ipsi providere alio neglecto. Confirmatur hoc per illud *de nov. oper. un. l. 2. si quis alio modo venas in fundo meo*, per quod derivatur aqua ad puteum alterius intentione nocendi illi, teneat ad restitutionem damni, sed si hoc facio sine fraude, intendens consulere utilitati propriae, ut quia mihi est utile facere murum, qui non potest convenienter gradari sine præfissione illarum venarum: non damnifico alium, quia jus habeo faciendi utilitatem meam in fundo meo. Et *ff. de regul. jur. Remo damnus facit, nisi qui illud facit, quod facere ius non habet*: iste autem habet jus procurandi sibi beneficium servatis circumstantiis iustis & honestis.

QUESTIO III.

Utrum damnificans aliam in bonis persona, scilicet corporis, vel animæ, teneatur restituere ad hoc, quod possit vere panitere?

Videtur quod non: nullus teneatur ad impossibile, sed in tali damno quandoque est impossibilis restitutio: ergo &c. Minor patet, quia damnificans non potest reddere bonum spirituale æquivalente ei, quem damnificavit in bonis animæ. Similiter si damificavit auferendo membrum, vel occidendo, non potest reddere, nec illud, nec æquivalent: quia nullum bonum exterius, quod est bonum maximum, quia bonum fortunæ potest esse æquivalent bono nature, quod est bonum medium secundum Augustinum. *primo contra Justinum*. Item, retrahens hominem a religionis ingressu damnificat illum in bonis animæ, que est habitus in religione, & damnificat religionem subtrahendo illi talem personam, nec tamen teneatur ad restitu-

ruptionem illorum honorum illi, quia non potest: nec ad restituendam religionem personam illam, vel equivalentem illi personæ: quia tunc teneretur ipse intrare religionem pro eo, si non posset inducere alium æquivalentem. Contra; 6. q. 1. cap. Ex merito. *Deteriores sunt, qui vitam bonorum pravos moribus corrumpunt, quam qui substantias aliorum prædiquæ arripiunt.* Item Exod. 22. *Qui seducit virginem, & dormit cum ea, aorabit eam, & habebit uxorem suam, aut reddat ei pecuniam iuxta modum dotis, quam virginis solent accipere:* ergo illa damnificatio illata virgini contra castitatem, requirit restitutionem castitatis conjugalis reddendæ pro ea. Item, de damnificante in corpore conjugis *Extra de injuriis & damno dato, cap. 1. Si rixanti;* & sumitur ab Exod. 21. *casu percussit aliter proximum suum, & ille mortuum non fuerit, sed fuerit in lecto: qui percussit, opera ejus, & impensas in medicos restituit.*

Respondo. Hic primo videndum est de damnificante alium in bonis animæ, Secundo in bonis corporis. De primo non intelligitur de bonis naturalibus animæ: quia nullus potest sic alium damnificare, cum illa naturalia bona sint bona incorruptibilia: sed de bonis mortuum intelligitur, vel acquisitis, quæ corrumpuntur; vel acquiendis, quorum acquisitio impeditur, ut scilicet de peccatis, & vitiis, quibus virtutes acquisitæ corrumpuntur, vel tandem vita generantur, & quæ deberent generari ex actibus bonis, impediuntur: in istis non potest quis alium directe damnificare, quia peccatum & omnis actus viciosus adeo est peccatum, quo voluntarium; quod si non est voluntarium, non est peccatum, secundum Aug. *de vera religione;* ergo sola voluntate propria potest aliquis sic damnificari: sed aliquis potest alium indirecte damnificare inducendo cum peccatum, & actus viciosus, quibus virtutes corrumpuntur, & vitia generantur, & illa inducitur potest esse multiplex, scilicet consilendo, perfidando, & rogando &c. De isto dico, quod tenetur modo sibi possibili restituere sibi damnum, scilicet inducendo cum efficere ad penitentiam, & ad actus virtuosos: & si sola inductio non sufficiat, quia facilis est pervertere, quam convertere; tenetur & per se orando, & per orationes aliorum procuratas impetrare sibi conyersionem & per alios persuasores efficere, dum tamen illis non prodat peccatum oculum illius alterius: Ex hoc patet, quantum periculum est alium sollicitare, & inducere ad peccatum: quia vix potest dignè resistere, cum voluntatem illam allectam ad peccata vix possit per convictionibus, & aliis multis viis reducere ad virtutem. Ratio hujus satis patet, quia cum virtutum bona sint maxima secundum August. *primò retrahuntur, plus damnificat qui in istis damnificat, quam qui in oubuscanteque alius:* & per consequens plus secundum iustitiam tenetur ad restituendum proximo tale bonum, quantum sibi possibile est.

De secundo, damnificans in corpore, aut intulit ultimum damnum, scilicet mortem, aut aliquid aliud damnatum circa mortem, & hoc dupliciter, vel irremediabile, vel remediabile. Exemplum de pri-

mo, mutilatio. Exemplum de secundo, vulneratio, vel alia læsio curabilis. Et si in mutilatione dupliciter: quia vel est enormis, quæ impedit ex toto actum humanum aliquid, qui competere homini secundum illam partem amputatam; ut in manus dextræ amputatione, ubi aufertur omnino actus humanus natus competere secundum illam manum; vel non enormis, idest, non impediens actum humanum, ut amputatione digiti, vel alicujus partis digiti. De istis omnibus damnis videndum est. Primo, quid possit omnibus jure restituere. Secundo, quid statuum est. De primo dico, quod si lex talionis in omnibus his statueretur, justa esset, quia non est facile, ut pro damno talis illatio homini fiat reparatorio æqualis per bona aliqua fortuna; quia non æquivalent. Si obijcerit, ergo lex Mosaicæ judicialis remaneret, & tunc in lege nova liceret iudicari, quantum ad judicialia. Respondico, lex alina potest habere robur ut a legislatore in communitate, ubi statui ut: & tunc undecunque accipitur ratio statuentis non habet robur ut statui ab alio, sed ut ab isto; & hoc modo judicialia multa legis Mosaicæ possent a Papa; & ab Imperatore statui a Christianis observandæ nec observarentur, ut a Moysè statuta; sed ut a legislatore Evangelicæ; nec hoc esset iudicare, quia non servatur lex judicialis, quia Mosaicæ; sed quia eadem statuta a Principe, qui potest statueret leges in lege Christiana. Istud probatur primo de facto, quia multa talia in decretalibus sumuntur ex judicialibus legis Mosaicæ, ut patet *Extra de injuriis & damno dato cap. 1. & sequentibus*, quæ omnia sumuntur ex Exod. 22. & 23. & servanda sunt hodie, ut iura canonica, non ut in lege Mosaicæ. Hoc patet etiam per quatuor exempla. Nam communitas aliqua videns aliam bene legibus ordinatam, potest illas leges, quæ iudicat rationales, ut velles sibi assumere, ut ille qui habet auctoritatem condendi leges in ista communitate statuit istas hic observari, & tunc observabuntur hic, non quia leges illas communitatis, sed quia statuta a legislatore in ista communitate. Patet etiam hoc in civitatibus, ubi est regimen per potestatem; & intrinsecum presidentem, ubi una accipit leges alectus, & ordinatæ in civitate illa servandæ. Patet etiam in regnis, sicut leges Franciæ potest alius Rex accipere, & statueret eas in suo regno servandas. Patet etiam in Religionibus, quia constitutiones, & ordinationes inuis religionis; alia videns esse honestas, & bene convenientes ad observationem vite regularis, possent statueret, ut illæ in ista religione observarentur; nec obfigant tunc Prædicatores, qui sunt ordinationes statuum Minorum, sed quia a capitulo generali Prædicatorum approbata. Sic in proposito de iudicis legis Moyli. Nunc mihi, quia Deus non fuit statutus, ut daret illa iudicia contra rationem, immo legendo leges imperiales Golicis multa invenitur factis consona multis iudicis legis Mosaicæ. Et licet dederit aliqua valde dura, quæ non oportet in Evangelio servare, tamen multa dedit rationabilia valde, etiam pro statu quocunque in hac vite mortali. Et ideo si ista statuantur a legislatore observanda, pro quocunque tempore juste statuantur. Et hoc modo si statueretur ab aliquo, blasphemum,

num, adulterum, idololatram debere occidi, multo iustius ordinatur, quam quod fur suspendatur, ut post patet. Sed patet ad quid aspicitur plus Principes, quia magis ad commodum temporale, quam ad honorem Dei, & per hoc plus ponitur, & reprimere volunt peccata in proximum, quam in Deum, ut patet. De secundo, quid scilicet statutum est. Respondeo, pro primo dicitur, & iustissimo, scilicet vitæ ablatione regulariter in multis communibus statuta est lex talionis, scilicet ut homicida moriatur, & rationabiliter, quia scilicet non solum hoc competit legi Mosaicæ, sed etiam legi naturali, & approbatum, & confirmatum est in lege Evangelicæ a Christo Matth. 26. *Omni, qui gladio occidit, gladio peribit*: & per consensum ubiqueque lex talis de vita pro vita reddenda statuta est, iuste debet homo pariter solvere vitam penam, quæ si alicui non sit statuta, nullas debet eam sibi inferre, quia nullus debet esse homicida sui sine speciali præcepto Dei; sed expedit sibi, quod exponat vitam suam in causa iusta, ut pote contra inimicos Ecclesiæ pro restitutione faciendâ illi, cuius vitam abstulit. Quis fit tantam restitutionem velit facere, non potest omnino esse immunis a restitutione, sicut quidam fatui faciunt, qui absolvunt homicidas, non eis ostendentes restitutionem necessariam incumbentem, quasi facilius possent transire homicida, quam (ut vita dicam) canida, vel bovidæ; quia si occidisset quis bovem proximi sui, vel canem non abolveretur sine restitutione: tenetur ergo ad restitutionem spirituales æquivalentem vitæ, quam abstulit, sicut potest esse æquivalentia in talibus. Nec hoc solum, sed si interfectus sustentaret aliquam partem, vel matrem, vel propinquos tenetur interfectori omnibus illis ad tantam restitutionem, quantum illi illa abstulit per interfectionem illius. Et quia vitæ potest aliquis digne recompensare per actiones illud quod abstulit homicida, expedit simpliciter animæ talis, quod solveret per passiones voluntarias, vel pariter susceperat, ut scilicet occideretur pro homicida; & ideo optime provisum est communitati, ubi statuta est lex talionis in causa homicidii. Patet enim quantum Deus detestatur homicidium, quando David (qui tamen iuste occiderat) voluit edificare sibi domum, sed quia fuit effusus multi sanguinis humani, prohibuit ei a Deo. Si ergo iustus occisor non acceptatur ad cultum Dei, iniustus occisor ubi apparebit? Hoc ergo quod dictum est ibi, est dictum de iniuste occidente. Sed quid est iustus occisus? Responso habetur 33. *quis, si non licet, & intulit ei ibi Augu. 1. de Civitate Dei. Hic, inquit, excepit quod lex iusta generaliter, vel Deus specialiter iubet occidi, quisquis hominem occidit, criminis reus erit. Quæ autem fit lex iusta, ipse determinat de libert. arbit. lib. 1. breviter: Nulla, nisi quæ vel descendit a lege divina, sicut conciliienses prædicant a principiis practicis, vel quæ concordat legi divina; ad minus quæ non discordat.*

Ad propositum lex divina absolute prohibet, non permittit homicidii occidi: & nulli inferiori licet in lege superioris dispensare; ergo nulla lex positiva constituitur hominem occidendum, iusta est,

fi

si in illis casibus statuit, quos Deus non excipit. Excepit autem multos, ut patet in Exodo, scilicet blasphemum, homicidam, adulterum, & multos alios: nullus ergo secundum iustam legem occidit, nec lex positiva iuste infligit homicidium, si non excipitur ille casus a Deo prohibente homicidium. Et si obsecras, ergo lex est iniusta, quæ præcipit utrem occidi, quia Deus non excipit ab illo præcepto negativo, *Non occides*, peccatum furti, immo manifeste ostendit, se nolle excipere furtum, nec velle cum plebi morte, quia infligit furti aliam penam. Respondeo, casus quod Deus in lege Moysi, vel Evangelicæ explicite non excipit peccatum furti ab illo præcepto, *Non occides*, ut scilicet propter hoc peccatum licet ab illo homicidii occidere, & ideo nisi revocavit aliqua revocatio specialis, quod non habetur ex Scriptura; nec de bulla super hoc descendente de celo audivimus, non video quod lex aliqua iusta possit statuere hominem occidi pro furto solo: dico autem solo, quia si est iur, & cum hoc invalor, præsumitur homicida, quia vult occidere, & ad hoc paratus est, si aliquis sibi resistit, hoc patet per illud Exo. 22. de fure nocturno, & dicitur: non nocturnus impune occiditur, qui autem intrantem de ad furandum occidit, homicidii reus est. Causa diversitatis est hæc, quia præsumitur, quod qui de nocte furatur, occideret sibi resistenter, si posset, non autem qui de die intrat. Etio etiam quod aliquo modo licuit Iudæis pro furto occidere; magis videtur pro misericordiam Evangelicam illo rigore revocari; quam rigore contra adulterium; quia peccatum furti est multo minus, quam adulterium; iuxta illud Prover. 6. *Nam gravis est culpa, cum quis furatus fuerit: furatur enim ut ejurientem impleat animam, deprehenus quoque reddet septuplum.* Sequitur, *Qui autem adulteris est propter inopiam cordis, perdet animam suam.* Sed poena de adulterio est revocata in illo Joan. 8. *Nemo te condemnavit mulier: nec ego te condemnavo; vade jam amplius noli peccare.* Multo magis ergo revocatus est rigor contra furtum; si fuit statutus in lege Mosaicæ. De alia autem damnatione in corpore, scilicet mutilatione enormi, vel non enormi, communiter non est statuta in Ecclesiæ restitutioni, nisi pecuniaria: & illa debet respondere non solum damno, quod incurrit quis pro mutilatione pro toto tempore futuro, quo infertus esset quis membro abscisso, sed etiam expensis oppositis in curatione: & hoc dicit capitulum allegatum *Extra de injuriis, & damno dato*; & ultra placationi ipsius lesi, quæ requiritur, etiam non esset talis mutilatio, & consolatori ipsius afflictu; quia perpetua est sibi desolatio de tali mutilatione: Post etiam est ponderanda mutilatio pauperis, quam divitis; si magis egebat parte abscissa ad victum necessarium, quia usus fuit parte illa ad procurandam necessarium, licet ex alia parte sit quedam conditio preponderans, scilicet dignitas personæ, sed hoc patum est respectu primæ conditionis.

Ad argumenta. Ad primum patet, quomodo possit esse et restitutione bonum anime in primo articulo, & bonum corporis in secundo.

restituere bona exteriora correspondentia, vel pro occisione bona spiritalia ipsi occiso. Ad secundum dico, quod si extraxit de religione aliquem, jam obligatum ad religionem obligatione professionis: tenetur agere ad restitutionem, ut scilicet ille redeat ad religionem. Sed si aliquem dispositum ad intrandum retraxit, ne intraret, quia interest illi habere, & prope esse, non tenetur ad tantam restitutionem religioni, ad quam, si fuisset in religione: sed tenetur ad aliquam restitutionem, puta ad aliqualem inductionem alterius, aliqualem equivalentis ad ingressum illius religionis: & hoc intelligendum est, si illum retraxit intentione damnificandi religionem: si autem intentione consulendi utilitati proprie sine fraude, non tenetur religioni: sed in primo casu, & in secundo tenetur personæ, quam retraxit, ut in peccationibus, & aliis bonis spiritalibus ad æquivalentiam bonis illis, in quibus illum retrahendo damnificavit.

QUÆSTIO IV.

Verum damnificans aliquem in bona fama, tenetur ad restitutionem; ita quod periree vero non possit, nisi famam restituit?

Videtur quod non: *Extra de calumni. cap. 1. & 2.* Infamis est denuntiator, vel accusator falsi criminis; ergo negans verum Crimen sibi impositum, iniuste infamat accusantem, quia offendit eum accusatorem falsi criminis: Et tamen iste negans tale crimen sibi impositum non tenetur famam restituere accusanti; quia magis videtur accusans debere restituere famam accusanti, cum non possit probare crimen sibi impositum. Item, tenetur quilibet magis zelare pro iampropria, quam pro aliena, quod magis diligere seipsum, quam proximum, sed accusatus in publico de crimine occulto non potest famam suam custodire illam, nisi indirecte alterum diffamando: negando scilicet crimen sibi impositum, & ita denotando eum delatorem falsi criminis: ergo ille secundum rectam rationem tenetur eum diffamare, licet indirecte, & per consequens non restituere: quia in primo casu non egit iniuste. Contra, August ad Macedonium epistol. 2. & ponit 14. quæst. 6. cap. 1. Si res. *Non dimittitur peccatum nisi restituatur ablatum, si restitui potest.* Item proverb. 22. *Melius est nomen bonum, quam divitiæ multæ:* ergo plus laedit proximum qui auferat ei nomen bonum, quam qui auferat divitiæ: si ergo sibi tenetur secundum iustitiam restituere, multo magis hic.

Respondetur. In genere potest aliquis aliam tripliciter diffamare. Uno modo falsum crimen imponendo. Secundo modo verum crimen, tamen occultum, non servato ordine Juris in publico proponendo. Tertio modo verum crimen, sed occultum: in publico tamen sibi impositum negando, quia in hoc negans nocet imponentem de calumnia. In primo dico, quod oportet restituere famam retrahendo verbum suum, vel quod sibi impositum, & hoc ita publice sicut sibi impositum: quia alias non servat iustitiam, in reddendo proximo quod suum est.

Et

Et si obiecit, quod magis tenetur zelare pro fama sua, quam aliena, non autem possit illi reddere iam non suam retrahendo verbum suum, nisi seipsum diffamaret. Respondetur (sicut dixi in prima questione de restitutione, response ad sextum argumentum) quod bona corporis vel exteriora, non sunt diligenda nisi in ordine ad bonum animæ, & ad Deum: hoc autem non est nisi ut possint iuste competere illi qui diligit. Et ideo sicut ibi de dilectione virtutis corporalis dixi, ita dico hic de dilectione iamæ proprie, quod quilibet cui potest julle competere in se iama, debet magis diligere illam, quam alteri, cui non potest julle competere. Sed si sibi non potest competere, nisi iniuste: alteri autem julle, magis debet diligere alteri, cui julle convenit, quam sibi cui iniuste: & ita est hic: accusato enim de falso crimine julle convenit fama, accusanti autem post talem accusationem iniuste, non solum quia mentitus est in accusando, sed quia publice mentitus est; in quo sufficienter; & judicabiliter se diffamavit. Et ideo publice dicitur offendens innocentiam alterius, cui tenetur in hoc, & indirecte nocentiam sui, non tunc proprie diffamat se, sed tunc adinvicem fallam laudem, qua ille post accusationem mendacem, indignus est. Exemplum, quis fornicator tribus videlicet, illi posse accusantes non diffamant illum, sed ipsemet se diffamavit in facto illo publico, quia breviter, committendo quodcumque crimen publice incurrit rationem dignitatis, & sic amittit famam, quantum est in se: nec publicatio illa postea, per quam notificatur illa læsio, auferat sibi famam, sed tantummodo facit deventre magis in publicum illud, quod ex natura actus commisit prius simpliciter erat publicum. Et si quærat, aliquis non imponit in publico tale crimen alii, sed marmurat, vel indirecte loquitur, vel alicui coram multis narrat; tamen non tanquam sibi certum, sed sic se audivisse; nunquid tenetur restituere? Respondetur, *rara fides, ideo est, quia multi multa loquuntur.* Et ideo dicens se tantum audivisse, nisi ex modo dicens ostendat aliquam majorem certitudinem, quam ex communi relatione, non auferat ex natura actus in opinione aliorum iama ipsi: quia si illi firmiter concipiat illum, de quo est sermo, criminofum esse, leves sunt: quia qui *scio credi, levis est corde.* Heccl. 19. Verumtamen quia a scandalo pusillorum oportet cavere, juxta illud Pauli 1. ad Cor. *Si ejus scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum,* & multi sunt tales pusilli leves ad credendum mala, ideo est periculosum eis talia audita ex relatu eis referre. Et si fiat hoc animo malo, lædendi scilicet illum, de quo est sermo, non est facile excusare, si autem fiat contraria charitate, & per consequens mortale peccatum. Si autem fiat coram talibus ex inconsideratione, durum est quod exeat genus peccati venialis, quia lingua in lubrico posita est, & qui non offendit in verbis, hic per se est vir, Jacobi tertio.

De secundo dico, quod non tenetur retrahere verbum suum, quod proposuit in publico, quia hoc faciendo, mentitur, cum sciat illud, quod proposuit esse verum, & non tenetur mentiri propter

quodcumque bonum reddendum ahi; sed tenetur alio modo licite reddere sibi tantum, utpote per huiusmodi verba, non creditis eum esse talem, nisi enim dixi, & tunc dixi, & hæc quidem vera sunt: male dixi, fatue dixi, quia non servato ordine juris propoſui etiam in publico, quod non est verum publicum: & perſualio iſta, non reputatur iſtum in ſiam, bona eſt, quia quilibet præſumendus eſt bonus, donec probetur contrarium, iuxta illud, *Extra de ſcrutatio in ordine faciendo. c. unico: Hancna fragilitas illam quem indignum eſſe non movet, dignum debet estimare*: sed iſte non eſt probatus in ſua coram iſtu: ergo bonum eſt perſuadere eis, quod ipſi non reputent eum indignum, nec malam.

In tertio membro dico ſimiliter quod non tenetur retractare negationem ſuam, quia negavit in publico verum crimen ſibi inpoſitum: quia non tenetur quicumque ſtatim in iudicio conſiteri ſe eum non dnm conviſus: tenetur tamen per quendam verba labris, ut dictum eſt in proximo articulo, *reſtituere ſamam illi accuſanti*, quem indirecte notavit de calumnia; & dicendo, non habuit eum pro calumniatore, quia credo quod habuit bonam intentionem proponendo, vel forte ſe credidit probare intentionem ſuam, & deceptus iur. Sed de ſuo qui negat tale crimen verum, ſed privatum, in publico ſibi inpoſitum, nunquid peccat mortaliter? Videtur quod ſi, quia inveniunt, & mendacio pernicioſo. & Republicæ, quia Republica propter eius mendacium publicum impeditur a punitione eius iuſta, & perione accuſanti, quia per hoc notatur de calumnia. *Reſpondeo iuſte, quod iuſtum eſt, exequitur.* Deur. 16. non ergo Republica omnia mala debet punire: ſed que cum hoc quod ſunt puniendi, poſt illa peccata iuſte punire: talia autem ſunt que coram iudice ſeculari iuſte enter poſſunt probari. Et ideo non leditur Republica ſi diverſum iudicium excedat iudicium eius, ut aliqua referrentur divino iudicio, ſuper que non pot'eſt eſſe iuſtum iudicium Republicæ; quia *homo videt ea que parent, Deus autem inſuetur cor. 1. Reg. 16.* Per hoc patet ad obſtentionem, cum dicitur quod eſt contra Republicam.

Et cum dicitur quod eſt pernicioſa contra accuſantem. Dico quod non eſt verum, ſed iſtem eſt ſibi pernicioſus, quomodo proponit, quomodo debet proponere, immo debet nec proponere. Et ideo imputet ſibi, ſi aliqua iniuria ſequitur, quia ipſe eſt cauſa: non autem iſte negans, quia deſendit innocentiam ſuam in publico, ubi non eſt nocens, nec habendus eſt pro nocente donec laurte conviſus.

Sed remanet difficultas, ſi peccat mentiando pro ſe? durum videntur quod quilibet accuſatus in publico ab uno ſtatim tenetur de neceſſitate ſalutis in publico conſiteri illud, & ſic ſtatim expoſitare ſe partibus in iudicio ſanguinis. Sed habendo oculum non tantum ad peccatum, ſed ad honeſtum & inhoneſtum, non apparet quod iſte honeſte, & ſecundum rectam rationem debeat conſiteri coram tali iudice, quia ipſe pluſquam quicumque: aliis accuſans ſingularis auferret ſibi ſamam, quia conſiterenti contra ſe in iudicio creditur.

Quid

Quid ergo? cautã eſt reſponſio incuſtatum, nego propoſita ut proponuntur, & hæc quidem ſine mendacio poſſunt dici in propoſito, quia proponuntur in publico, & ut publica, & publice probanda: ſic autem negare ea poſſet quis, ſi ſcit ea non poſſe probari in publico. Quod ſi iudex urget, cum, ut conſecratur propoſitum, vel ut publice orget. Reſpondere poſſit, quod ipſe reſpondit iuſtice, nec ad accuſantem, & ſicut eſt modus juſtitiarum reſpondere: nec ab illa reſponſione vult deſiſtare, ſaciat iudex erga accuſantem, quod juſt eſt.

Sed nunquid ſi neget, intendens tamen negare illud ut propoſitum eſt, ſcilicet ut publicum, ſicut Sacerdos ſacit de conſilio, dicens, nihil mali ſcio iſtum facile, quia loquitur ut in publico, audivit autem in alio ſoro, nunquid tenetur iſte qui negavit de illa negatione penitere?

Reſpondeo, bonarum mentium eſt culpam agnoſcere, ubi culpa non eſt diſtincta ad eius, & intrulatur Gregor. & ideo multo magis ubi dicitur autem in ſic culpa, & quali culpa, bonæ mentis eſt culpam agnoſcere: & ideo in tali caſu tum eſt poſt talem negationem penitere diſtinctio de hoc, tanquam de tali quale eſt, utpote ſub tali diſtinctione, ſi mo tale tanquam de mortali, ſi veniale, tanquam de veniali.

Ad argumenta. Ad primum patet ex iſto tertio articulo. Ad ſecundum ſi arguitur de illo, qui non ſervato ordine juſtitiæ in publico accuſatus negaverit, concedo, quod ille non tenetur reſtituere ſamam accuſanti, ſiſto accuſans accuſato, & imputet accuſans diſtinctionem ſibi ipſi, quia & impudenter & iniuſte egit in publico, accuſando privatum. Si autem ſubd argumentum ſit de mendaciter accuſante innocentem, qui non poſſet accuſato reddere ſamam, niſi ſeipſum inſimul, patet reſpoſio ex primo articulo quæſtionis, quia non eſt dignus ſamam poſt tale mendacium publicum: alius autem dignus eſt ſamam, ideo debet ſecundum juſtitiã ſibi reddi.

DISTINCTIO XVI.

Circa Decimam ſextam Diſtinctionem primo quarto.

QUÆSTIO I.

Utrum iſta tria conſilio, conſeſſo, & ſatisfactio ſint partes poenitentia?

Probo quod non. Peccatum eſt ſimplex delectus: ergo poſſet compari ſibi ſimplex remedium; poenitentia eſt tale remedium: ergo &c. Item, ſi eſſent partes poenitentia, aut ergo integrantes, aut ſubiſtitive, & accipio integrantes communitur ad partes eſſentiales, & quantitativas, non integrantes, quia totum non prædicatur de tali parte: conteri autem eſt poenitere, & conſeſſo.

Gg3

ſite.